Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 214 (11412) 1980 чылдың сентябрь 13, суббота

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 көп.

МУРНУУ УРАЛГА ЧОРААН

ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев сентябрь 9—11 хүнеринде Мурнуу Уралга чораан. Челябинск областың элээн каш колхозтарынга болгаш совхозтарынга ол баргаш, күскү ажылдарның канчаар чоруп турарын көрген болгаш партия, совет, ажылагый удуртукчулары-биле, специалистер, көдээ ажыл-ишчилер-биле чугаалашкан болгаш СЭКП-нин XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелернин күүселдезин соңгуурган көрген.

Чуртта эн улуг комбинаттың удуртукчулары-биле М. С. Соломенцев Магнитогорскиге ужурашкан.

СЭКП обкомунга беседа болган. СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң доктаалынга болгаш эш Л. И. Брежневтин Пленумга илеткелинде болгаш Алма-Атага байырлыг хуралга чугаазында айтыышкыннарга холбаштыр үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда бүгү курлавырларны беш чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринге бүрүн ажыглаарының эргежок чугулазын М. С. Соломенцев онзалап демдеглээн.

Областка чоруп турда. М. С. Соломенцевти СЭКП-нин Челябинск обкомунуң бирги секретары М. Г. Воропаев, облкүскомнуң даргазы Е. Ф. Куракин олар үдеп чораннар.

ЧАҢГЫС ААЙ ОДУРУГДА

«Боо-чепсек талазы-биле акы-дунма ёзузу-80» деп өөредилгениң әртип турарының үезинде дайынчылар идея талазы-биле бышканың, дайынчы белен чоруунун бедик деннелдиин, техниканы билдилиг шингәдип алганын көргүзүп турар.

Акы-дунма чурттарның ажылчы чоннарының тайбың ажыл-ижи идегелдиг камгалаттынганын өөредилгениң хүн бүрүзү бүзүредиг бадыткап турар. Боо-чепсек талазы-биле акы-дунмалышкылар белеткелдернин болгаш херек кырында боттуг дайынчы хөделишкиннерниң үезинде коммунистиг идеалдарга шынчыдың болгаш кандыг-даа агрессордан бистиң чаалап алышкыннарывысты идегелдиг камгалаар чайгылыш чок тура-соруктуун тодаргай бүзүредип турар. Ол күштүг алыс үнер дөзү хамыктың мурнунда шериг тургузуушкунун партиянын удуртуп турарында, акы-дунма партияларның, улустарның болгаш армияларның быжыг чаңгыс аптиинде. Дайынчы дем каттыштырылгазынга боттарының шынчызын дайынчылар тодаргай ажыл-херектери-биле бадыткап турар. Олар бердинген эрес-шудургу ажыл-ижи-биле камгаланыкчы эвилелдиң күч-шылалын быжыглап турар.

Өөредилгелер чоруп турарының үезинде акы-дунма чурттарының бүгү дайынчылары хол-холдарындан туттунчуп алган, чаңгыс аай дайынчы чурум-биле хөделип турган. Олар — боо-чепсек талазы-биле акы-дунмалышкылар, социалистиг күрүнелерниң чаалап алышкыннарының идегелдиг камгалакчылары-дыр. Оларны каттыштырган ниити соруг — коммунизмин тургузуп турар улустарның дем каттыжылгазын камгалаарыдыр.

• • •

Өөредилге ховуларының бирээзинге өөредилге киржикчилериниң митингизи болган. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-ының Чигине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, ГДР-нин партиязының болгаш күрүнезинин өске-даа удуртукчулары, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, өөредилгенин удуртукчузу — ГДР-ниң нациопал камгалал министри армия генералы Г. Гофман, акы-дунма чурттарның камгалал министрлери, Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериң Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы В. Г. Куликов олар индирге турган.

Өөредилгеге үлегердиг ажылчы хөделишкиннери дээш акы-дунма чурттарының армияларының эн-не шылгараан механизмнерине Г. Гофман дүүлеп туктарын тыныскан.

О. МОСКОВСКИЙ.
СЭТА-ның тускай корр.
Өөредилге району.

АНЫЯКТАРНЫҢ ИДЕЙЛИГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

КОМСОМОЛДУҢ III съездизинге В. И. Ленинниң «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары» деп төөгүлүг чугаазында чаа ниитилелди тургузарынга аныяктарның ролюн болгаш эзлээр ужурлуг туружун бүгү талалыг • тодаргай көргүскен. «Коммунизмге өөренир» деп ленинчи чагыгларның улуг ужур-дузазы амгы үеде-даа улам күштелип турар.

Ленинчи чагыгларны удуртулга болдургаш, комсомол организациялары бо ажылды чорударда аныяктарның моральдыг өзүлдезинин кол үндезини— бедик идейлиг, амыдыралчы идепкейлиг туруштуг чорукка кижи бүрүзүн кижизиринин чугулазының дугайын партияның съездилериниң айтыышкыннарын кол сорулгазы кылдыр көрүп келген. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай эжижидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып турар.

Республиканың партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Марксизчи-ленинчи өөредилгениң системазында, политбөлгүмнерде, семинарларда 9 мун хире комсомолчулар болгаш аныяктар, 7 мун хире аныяк ишчилер экономиктиг өөредилгеде, хөй-хөй комсомолчулар партия өөредилгезинин системазында хаара туттунган. Чылдың-на эртер Ленинчи кичээлдерге аныяктар күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда туруп турар сорулгаларны ленинчи чагыглар-биле холбап турар. Республикада 14 мун ажыг оолдар, кыстар күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде хаара туттунган, оларның 5 мун ажыы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Моон-биле чергелештир күш-ажылчы коллективтерниң, хөй-ниити организацияларының, ажылагый удуртукчуларының аныяктарның кижизидилгези дээш харысалгазы бедээн. Лекцияларны, беседаларны, тематиктиг, айтырыг-харыы кежээлерни, аас журналдарын, ужуражылгаларны организастап турары аныяктарның кижизидилгезинге улуг ужур-дузалыг болур.

Республикада аныяктар болгузунга идей-кижизидилгелиг ажылды эжижидеринге эргежок чугула байдалдар тургустунуп, хөй түүлдер кылдынган. Ынчалза-даа бо ажылда чедир кылдынмаан түүлдер хөй. Аныяктарның ниити билиниин деннелин бедидер, оларга марксизчи-ленинчи үзелди кижизидер, улус ажыл-агыйының чугула адырларын аныяк кадрлар-биле четчеләр талазы-биле ажылда улуг четпестер бар. Эрткен өөредилге чылында Кызыл районга комсомолдуң политөөредилгезинден дөрт бөлүм сандарап дүшкен, элээн хөй бөлүмнерниң кичээлдери түгле бирийи удаа эрткилээн. Каа-Хем районга комсомолдуң 15 политбөлүмүнүң түгле ону өөредилге чылын дооскан. «Найырал», «Х Улуг хурал», «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтарда. Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинатта. Сельхозтехниканың күркомитединиң АТБ-зинде. Тываның электри четкилеринде аныяктарның политиктиг болгаш ниити билиг өөредилгезин четпес организастаан турган.

Комсомолга партийжи удуртулганы күштелдирер талазы-биле айтырыгны чугаалашкан СЭКП Тыва обкомунуң V пленуму бо бүгүже улуг кичээнгейни угландырып, аныяктарның коммунистиг, мөзү-шынар, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып, кижизидилге ажылының бүгү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглаарының сорулгаларын тодараткан. Ону боттандырары аргалаар, салдынчак, хулиганнаар, күш-ажылдан сагылга-чурумун үрээр чоруктар-биле доктаамал болгаш кызымаккай демнеел чокка болдунмас. Бо ажыл комсомол, хөй-ниити организацияларының кичээнгейинин төвүнге турар ужурлуг.

ВЛКСМ Кызыл хооркомунун, чамдык райкомнарның, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» тудуг эргелелдериниң комсомол комитеттериниң, комсомол эге организацияларының аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин талазы-биле ажылында шынгыы четпестер бар.

Чаа кижини, кижизидери дээрге — аныяктарның янзы-бүрү кезектериниң сонуургалын, негелде-хереглелин барымдаалап чорудар коончуг харыысалгалыг ажыл болур. Ынчангаш оолдар, кыстарның оргузунда идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезин комплекстиг чорударын СЭКП-нин XXV съездизинин салган сорулгаларының деннелинге чедир тургузар талазы-биле ажылды чер-черде комсомол организациялары партия организацияларының хүн бүрү дузазы-биле шинтпирлээр апаар. Ынчангаш партия организациялары бо чугула ажылче доктаамал сагыш салып, комсомол организацияларынга партийжи удуртулганы улам күштелдирер апаар.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал чеми белеткээр талазы-биле сентябрьның баштайгы декадазында чарыштың түүнелин үндүрген.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларының мал чеми белеткен турар ажыл-ишчилери, агаар-бойдустун байдалы таарымча чок болза-даа, ол ажылды организастыг уламчылап турарын хүлээн алган доктаалда айыткан. Сентябрьның бирги дөвүдазында мал чеми белеткээр талазы-биле районларның социалистиг чарыжына эки түүнелдерни база катап Барыын-Хемчик болгаш Мөңгүн-Тайга районларның ажыл-ишчилери чедип алган. Олар чемнер белеткээрниң өзүлдезин чемгерилге единицазы-биле 11,6 болгаш 21,5 хүү болдуруп, ниити даалганы 70,9 база 102 хүү күүсеткен. Төп зонада мал чемнериниң белеткелин Таңды районнуң ажыл-агыйлары элээн бедик темпилиг чорудуп турар болгаш ыда чемнериниң бүгү хемчеглериниң декадада өзүлдези 7,5 хүү болуп, даалга 57,2 хүү күүсеттинген.

Сентябрь 10-га чедир республикада ниитизи-биле 116,9 мун тонна сиген азы даалганы 51,9 хүүзү, 44 мун тонна сенаж—95,6 хүүзү, 5760 тонна витаминниг сиген даалганы—96 хүүзү белеткеттинген. 168,4 мун тонна силос массазынга салган. Бөлүүн болгаш чулуктуг чемнер белеткээриниң даалганы чемгерилге единицазы-биле 50,7 хүү күүсеттинген, декадада өзүлде 6,7 хүү болган.

Партия болгаш совет органларының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң талазындан организакчы база масса-политиктиг ажылдарны кошкатканының түүнелинде, чамдык совхозтарда болгаш районларда мал чемнери белеткээриниң темпизи кудулаан. Өвүр, Эрзин, Тожу районларда чемнериниң декадада өзүлдези чемгерилге единицазы-биле чүгле 0,0-4,5 хүү болган. Мал чемнери белеткээриниң даалгазы Бай-Тайга районда 43,5 хүү, Улуг-Хем районда—40,7, а Өвүр районда—чүгле 35,8 хүү күүсеттинген.

Ылангыя «Ак-Чыраа», «Торгалыг», «Шивилиг», «Енисей», «Мөрен» болгаш «Тере-Хөл» совхозтарда мал чемнери белеткээр ажылдарның темпизи дыка куду.

Каа-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа районларның чамдык ажыл-агыйларында сигенни кескеш, бөлериниң аразын узамдыктырып турар, сенаж салдырыны, витаминниг сиген даалганы белеткээриниң технологиязын Жданов аттыг, «Ленинчи орук», «ҮТКА 25 чылы», «Искра» совхозтарда мурнуку хевээр үреп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның баштайгы декадазында мал чеми белеткээрниге районларның социалистиг чарыжына дараазында черлерни тиилекчи кылыр санаан:

— барыын зонадан — Барыын-Хемчик районну;

— төп зонадан—Таңды районну;

— мурнуу зонадан — Мөңгүн-Тайга районну.

Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Мөңгүн-Тайга районларга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилер Кызыл тугун кайызынга-даа 200 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсырын шинтпирлээн.

Мал чеми белеткээриниң темпизин кудулатпас дээш немелде хемчеглерни ап чорударым, мал чеми белеткээр бригадаларга болгаш звеноларга кижилериниң чурттаар, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедилер талазы-биле чогуур организакчы, ажыл-агыйжы хемчеглерни алырын, тараазы ажаатынган шөлдерде бүгү савацны болгаш тараа кудуруун чыырын организастаарын, дужүт ажаалдазының база аңгыс андырылгазының темпизин дүрегеделрин СЭКП райкомнарына, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарына, партия болгаш комсомол эге организацияларына, ажылчык комитеттерге, совхозтарның удуртукчуларынга чарыш түүнээн доктаалда хүлээндирген.

ВЛКСМ ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

ОНААЛДА БИЛДИНМЕСТЕ...

Дүүн Кызылда Политиктиг чырыдышкын • бажынында ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленуму болуп эрткен.

«СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге комсомол организацияларының ролюн бедилериниң дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан Аныяк илеткелди ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. С.-М. Иргит** кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле ВЛКСМ Улуг-Хем, Бии-Хем, Чоон-Хемчик, Таңды райкомнарының бирги секретарлары **Б. Монгуш, Ю. Федосеев, В. Ондар, А. Садовой.** Сосновка ортумак школазында башкыларның комсомол организациязының секретары **В. Шадрина.** Чадаананың № 1 ортумак школазында өөренгичилерниң комсомол организациязының секретары **У. Кавай-оол** олар санал бергеен.

Партия органнарының доктаамал кичээнгейинин ачызында комсомолдуң область организациязы сан болгаш шынар талазы-биле өзүп, аныяктарның идей-политиктиг күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинин дүрүжулгазын чедип алган. Аныяктарның идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче, оларны марксизчи-ленинчи үзел-бодалга кижизидериниле, ниитилел амыдыралының бүгү болуушкуннарын ангының туружу-биле көөрүнге кижизидериниге улуг кичээнгей салып турарын пленумга илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Ынчалза-даа чамдык комсомол организациялары аныяктарның күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезинче чогуур кичээнгей салбайын, аныяк ишчилерни планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдиринче, бүдүрүлгениң ажыктын бедидер болгаш ажылдың шынары, камналга чурумун күштелдирери дээш демнеелче четпес мобилизастаан турар.

Пленум эвилелдиң ишчилер ажылынче, комсомол кадрларын шилчир болгаш кижизидериниге чедип алдынган дүрүлганы улам байыдып, быжыглаарынче, аныяк кижи бүрүзү-биле тус-туста ажылче улуг кичээнгейни салган.

Пленумуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** киржип, СЭКП обкомунуң V пленумунуң салган сорулгаларынга дүүштүр комсомол ажылының стилин болгаш методун улам сайзырангайжыдып, аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин эжижидериниң айтырыгларынга тодаргай доктаалган.

Төрээн чуртка-элбек сутту

Бии-Хемде «Саян» совхозтун сут-бараан фермазы чайгы үеде үш бригадага үзүлгеен. Оон бирээзи, совхоз төвүнден хөөрби ажыг километр Сайлыг-Кара деп черде турар. Турлаының • келээ талазы — аъргa, оон шнай тайга, а иштин талазы — шынаа, керек хөөчүктер.

Бригаданың турлаанда саалда агрегаты, кадарчылар хонар будка бар, бригалага хамааржыр чүве ол-ла. Бүгү ажылчыннар совхоз төвүнде чурттап турар. Кадарчылар бир хонгаш-ла солчур, а саанчылар эртелги болгаш кежээки саалдаларга хунуун-не ийи катап келир.

Сентябрь 10-да бригаланың турлаанга кежээки саалда эгелээлекте келдим. Саанчылар инектерни агрегаттың өрээлдериче киирип, чемгергеен тур: бир инекке-ле ийи килограмм чарба.

Бригадада сес саанчы бар, деп кезии — аныяктар, а ийи хоочуну удавас пенсиялаар. Шуптузу хөглүг, хей-аттыг болгаш найыралдыг. Оларнынбиле чугаалажып, сут демдеглээр дептерин көрүп турарымга, ук коллективтиң ажылы орары илдеп. Оны хынаар дээш демдеглелде өске хүнерлиг көргүзүүлерни деннештирдим. Сентябрьның 8-те бригада ийи саалдадан 1809 килограмм, а эртken августуң 8-те 1806 килограмм сут сагган. Бо дээрге инек бүрүзүнден-не августуда, сентябрьның 8-тиң хүнеринде 9,3 килограмм сут саганы ол. А сентябрьның 7-де 1959 килограмм азы инектенне 10,1 килограмм сут алдынган. Үргүлүү ыдыг болур болза, чылда инек бүрүзүнденне 3600 хире килограмм сутту онаштыр 13-15 килограмм сутту саан ап турар болду.

Өөк сут-бараан фермазының бо бригадазында сут бүдүрүп турары багай эвес. Ынчалза-даа ону деннептер, план күүселдезин хынаптар сан-чурагайлар тывылбады. Саанчылар-даа, мал эмчизи, үш хонуп бүрүнгаар ажылдап эгелээн үчетчик-даа кандыг-даа план онаалдаларны, оларның күүселдерин билбес болду. Совхоз төвүнге кэримге ол бригаданы харыылап турар бригадирде безин сан-тун чок.

Чамдык инектериис хүнде 25-27 килограмм сутту берип турар — деп, эртken чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи, хоочун саанчы Мария Перфильевна Тимшина чугаалады. Шынай-ла, Валентина Магерн, Полина Сурунмаа, Валентина Шан-оол болгаш өске-даа саанчылар чамдык хүнеринде бир инекке ап болур.

— Чамдык инектериис хүнде 25-27 килограмм сутту берип турар — деп, эртken чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи, хоочун саанчы Мария Перфильевна Тимшина чугаалады. Шынай-ла, Валентина Магерн, Полина Сурунмаа, Валентина Шан-оол болгаш өске-даа саанчылар чамдык хүнеринде бир инекке шинтпирлээн.

Мал чеми белеткээриниң темпизин кудулатпас дээш немелде хемчеглерни ап чорударым, мал чеми белеткээр бригадаларга болгаш звеноларга кижилериниң чурттаар, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедилер талазы-биле чогуур организакчы, ажыл-агыйжы хемчеглерни алырын, тараазы ажаатынган шөлдерде бүгү савацны болгаш тараа кудуруун чыырын организастаарын, дужүт ажаалдазының база аңгыс андырылгазының темпизин дүрегеделрин СЭКП райкомнарына, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарына, партия болгаш комсомол эге организацияларына, ажылчык комитеттерге, совхозтарның удуртукчуларынга чарыш түүнээн доктаалда хүлээндирген.

Эртенинде совхозтуң экономизинче редакциядан телефонаап, «менде бүдүн ферманың көргүзүүлери бар, а коданнарны чок» деп харыы алдым. Совхозтуң чылда сут-бүдүрер планының үштүн бир кезиниин ам-даа күүсеттинмеен чылдагаанының чамдыкы-ла мынла эвес-ле? Үк бригадага (экономистин-биле алырга, коданга) болгаш саанчыларга онаалданы чедирбээнинде аан. Онаалда болгаш хүлээлге билдинместе, күүселде дугайында, социалистиг чарыш дугайында кандыг чүүвү турар деп, чок-ла болгай.

Совхозтуң Өөк сут-бараан фермазы бо чылын 1664 тонна сутту бүдүрер планныг, бо хүннерге чедир оон 1006 тоннаны күүсеттинген. Күрүнеге 1324 тоннаны садар планынын 892 тоннаны саттынган. Ферманың бо планнарын күүселдир дээш № 1 бригаданың киирип турар улуу - бичё эвес. Ынчангаш ниити ферма оргумаа-биле бир инекке онаштыр 5,8 килограмм сут саан турда, ол көргүзүүнү 10 чедирип турар бо бригадаже кичээнгейни улгаттырар херек.

К. ЧООДУ.

НОГАА БАР, АЖААП ТУРАРЫ ООЖУМ

Шөлден — хереглекчилерже

Ногаа өстүрериниг тускайлаттынган «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 2005 тонна ногааларны бүдүрер, бир гектардан-на 133 центнер дүжүттү алыр хүлээлгени алганнар. Бо хүннерде ногаа шөлдериндо дүжүт ажаалдазы кидин түлүк чоруп турар. Сеолгу мадзо ёзугаар, капустаны 82, арбусту 80, огурецти 53 болгаш помидорну 15 тоннаны ажаагаш, керээлиг садыг организациязынга дужааган.

Совхозтуң ногаа шөлдеринде хүнде-ле 70—80 хире инжи ажылдап турар. Маңаа ылаңгыя Кара-Хаак ортумак школазының өөренгичилериниң. Кызылдың автоорук техникумунуң сургууллдарының дузалы улуг.

Совхозта ногаа ажаалдазының темпизи ам-даа шоолуг эвес, ногаазын ажаар черлериниң хемчээли ам-даа улуг болуп артпышаан. Ногазжылларының аразында нылымакчай ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турарларның аттарын бригадага баргаш, билип ап болур. Чижээ, А. Түлүш, Т. Ензун, Б. Бегзи, А. Чоду болгаш В. Салчан олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУНТА: сыптан чаа үскен помидорлар; ажаалда үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДӨРТЕЛЭЭН АРГАЛАР-БИЛЕ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: күүселдениң хыналдазы

Бүдүрүлгенде ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле сорулгаларны күүселдириңге партия организацияларының ролю улуг. Сөолгу беш чылдың иштинде биштин коллективте партия эге организациязының хүрээлеели өскүп, бүдүрүлгенни мурнакчылары немешкен. Бо үеним иштинде СЭКП кежигүнүңге кандидат кылдыр 20 ажыг кижини хүлээп алган бис. Оларның чартыында хой кезии бедик мергежилдиг ажылчыннар. Комсомолду дамчыштыр хүлээп алыышкы бисте өскүн идепкейжээп.

Бүгү аныяк коммунистер социалистиг чарышка киришпишаан, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин чеднишкинин боттандырып турар. Ам оларның он нийин коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, ол бедик ат дээш демиселде коммунистер шупту хаара түүтүнган. Амгы үеде партия организациязында шупту 24 коммунистер, партия кежигүнүңге 3 кандидат бар. Нинтиви-биле чүс бежен ажыг кижилиг улуг коллективтин амыдыралының бүгү талаларында оларның салдары, бүдүрүлгеге авангардты ролю бедээн.

Партийжи ажылдың ленинчи принципаанге, партияның үстүкү органнарының айтышкыннарына даянган коллективте партия организациязы бүдүрүлгеге бүгү ажыл-хереекти өскүдериңче кичээнгейни күштелдирген. Оон ажылынга бир кол черни партияның үстүкү органнарының болгаш болдунуп хүлээп алган шинтпирлериниң күүселдезинге контрольду боттандыраар талазыбиле ажыл өөлүүн. Коммунистер партия кежигүнү эвестерин мобилизастап, коллективте бир демиит, чогаадыкчы ёзу-биле, бот-боттарынга негелделиг ажылдаарының байдалын тургузып келгени чамдык эки түннелдерни берген. Бо чылдың сес айларында тудуг-монтаж ажылларының планы 90,8 хуу, сайгарылганын 101,9 хуу, орулга книрерин 101 хуу күүсеткен.

Сөолгу чылдарда партия организациязы партия хуралдарын белеткээрин болгаш эрттирерин өскүдилп, хүлээп алган шинтпирлер күүселдеериңе хыналданы сайзырацгайжыткаан коллективти сырый каттыштырып, эки көргүзүүлерин чеднишалырынга идигин берген.

Бисте партия хуралдарын ай санында план ёзугаар эрттирип, бүдүрүлгени хогжүдериниң болгаш ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидериниң талазы-биле чугула айтырыгларны анаа чугаалажып турар. Ылаңгыя план болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдези, коллективте идей-кижизидилгелиг болгаш организастыг ажылдарның дугайын доктаамал чугаалажып келген. Хурал бүрүзүнүн хүн айтырын шилип алырда бүдүн чылда тургускан перспективтиг планга, коллективтин мурнунда ажыл-агыжы-политиктиг сорулгаларга дүүштүрүп турар бис. Оларны баш бурунгаар ныяк белеткеп, хүн айтырын бүгү талалыг өөрепип көрүп турган, белеткээр комиссияны тургускан эрттирер.

Чижээ, эрткен чылдың декабрьда партия эге организациязының ажык хуралынга бүдүрүлге планын күүселдириңге партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол сорулгаларны СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунун шинтпирлериңге дүүштүр чугаалажып көөру-биле хүн айтырын белеткээр комиссияны эргелелдиң начальнигинин оралакчызы Л. В. Луневти баштадыр тургускан. Комиссияның составынга кирген коммунист бүрүзү бүдүрүлгенин тус-тус адырларында байдалды, идей-кижизидилгелиг ажылды анализтеп көргеш. Бо чорук коллективте байдалды хандыр анализтеп, оон ажылын улам ыцай эжидериниң хемчегларын ажылдап кылырынга, социалистиг чарышты дээштиг организастаарынга идигин берген.

Парторганизацияда коммунист бүрүзү оон ажылынга, партия хуралдарынга айтырыг белеткээри-биле тургускан комиссиялардың ажылынга киришкен турарын практикалап келдивис. Партия хуралдарынга хүлээп алган шинтпирлерге ап чорудар тодаргай хемчегларни, харысалгалыг кижилерниң ат, фамилиязын, күүселдирининң хуусаазын айтырыгчугула. Ынчангаш шинтпиркүүселдезин организастаарынга, контрольдаарынга ол таарымчалыг болуп турар. Контрольдуң янзы-бүрү арга-методтарын ажыглап, хамыктын мурнунда күүседикчилер-биле беседалажып, партия хуралдарының шинтпирдерин күүседир дээш оларның чүүү кылып, кандыг сорулга салып турарын тодарадып турар бис. Партбюронун талазындан шинтпир күүселдезин контрольдан тура ажылда четпестерни чүгле санап дамзылаарынга өйлешпейн, харын бергелерни ажып эртериңче коммунистерни мобилизастап, ажылды экижидериңче күжениишкини мөөкеп келген.

Чижээ, ажылыннарга наряд тургузарда № 2 форманы чогуур өйүнде хаар талазы-биле контрольду эргелел боттандырбаан. Ол чорук ажылчыннарның алыр шалыцын фойдуан ажыр чарыгдалга чедирген. Партбюро ол ажылды болдунун контролюнга алган. Оон хуралынга план килдизинин харысалгалыг ажылдакчыларынын дынадынын ап, ол фактыларны болдурбас талазы-биле тодаргай хемчегларни ап чоруткан. Амгы үеде байдал эттиген, нарядтарны негелделерге дүүштүр хаап турар.

Хуралдарга коммунистериниң кылган шүүмчүлелдиг саналдарын тускай бижип, оны чайладырының хемчегларни ап турар. Хуралдар аразында үеларде партбюронун чорутканы ажылының дугайын коммунистерге информастаары чаныл апарган. Хурал бүрүзү эгелээр мурнунда мурнундагы партия хуралдарынга болган шүүмчүлелдиг саналдарыңы күүселдезин коммунистерге дынадып турар бис. Кайы бир пунктуда айытыган хемчеглер күүсеттинмейн барганда, ол талазы-биле харысалгалыг эштериниң таймызырын бола дынаан турар. Оны ынчаар турусканывыс коммунистерниң идепкейин бедидип, партийжи сагыга-чурумну быжыглаарынга идигин берген.

Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнунга эш Л. И. Брежневтин чугаазында айыткан айтыышкынларны күүселдир талазы-биле эргелелде партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны бо чылдың апрельде чугаалашкан. Ынчан бүдүрүлгеде ажылды организастап турарында четпестерге хамаарыштыр эргелелдиң удуртукчуларының адрезинге шүүмчүлелдер болгулаан. Ылаңгыя колкол участоктарда харысалгалыг ажылдакчыларны шыңгыы шүүмчүлээн. Ында четпестерни чайладырынче углаан хемчегларни партбюро ажылдап кылган, а май айда эргелел начальнигы турган В. Т. Исаков хүлээп алган шинтпирниң күүселдезинин дугайында партия хуралынга илеткээн. Ынчалза-даа коммунистерниң саналын бүүгаар ол шинтпирни контролга арттырган болгаш информацияны бо чайын катап дынаан бис.

Партийга хүлээп алыышкын болгаш СЭКП кежигүнүңге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле ажылды партия организациязы өскүн идепкейжиткен. Партийга хүлээп алыышкын айтыгларын партияның чүгле ажык хуралдарынга чугаалажып, бүгү талалыг көрүп, шүүмчүлелдиг санал-оналдарны кылып, чагыг-сүмелерни чаа киргеннерге берип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинин, СЭКП ТК-ның оон даразынындагы Пленумнарының шинтпирлерин удуртулга болдурган эргелелде партия организациязы, администрация ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидериңче, беш чылдың база оон доозукчу чылының планнын оналдаларын чеднишкиниг күүседириңче күш-ажылчы коллективти удамдырын турар. Партияның XXVI съездизинге утказуттур ында ажыл-ишчилерни улам озуп турар чогаадыкчы идепкейин доктаамал хогжүдүп, башкарары — партия организациязының кол сорулгазы болур.

Е. ДАНИЛЮК,
№ 14 механизация эргелелинде партия эге организациязының секретары.

Мал ажылы-шалыпчы фронт

КУРЛАВЫРЛАР КАЙДА-ДАА БАР

ХМЕЛЬНИЦКИЙ. Славутск районунун кызыл-тас болган арбай тараа шөлдериңе чазын клеверни немей чаштырганы ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларының бөөр продукциязын көвуедириңге улуг идиглиг болган. Кызыл-тасты, арбайны ажаап апарган-даа болза, шөлдер ногаарарын, чечектелин келген. Мал өскүкарар хоорзун ногаан үнүштерлиг болганының ачызында ол арганы баштай ажыглаан. Ватутин аттыг колхоз бо чылын хүн бүрүде эрткен чылдың олча үезинге деннээрге сес пентнер сүтү хөйү ап турар. Сүт бүдүрери өске ажыл-агыйларда база көвудээн.

* * *

ДЖИЗАК. Ол чооктун күр черлерин шинтээдип турарынга немей ында эзт фабриказы тургустунган. Тараа ажылдың «Зарбдар» («Мурнакчы») совхозунун чоогунда хаваа өзүп бүдүрер үлетпүр комплексин ажыглалда кирген. Оон корпустарынга ангы-ангы хар-назы айы-биле 24 мүн баш хаванны азырап болур. Фабрика чылда 2600 тонна эзтти бөөр.

Ол дээрге Үзбекистанда бо беш чылдың эгезинден бөөр дужаатынган үшкү ындыг комплексти Фергана областа тудуп турар. Ол ажыглалга удавас кирер.

* * *

ЛИПЕЦК. Беш чылдың эгезинде тургустунган Липецкиниң «Хой ажылының үлетпүрү» бүдүрүлге каттыжышкынының ажыл-агыйлары беш чыл планындан ажыр дүк садарын эгелээн. Бо чылдарның дүргүзүүнде каттыжышкында хойнуң ниити баш саны үш катап көвүдээн. «Хой ажылының үлетпүрү» каттыжышкын социалистиг чарыштың түннелдери-биле Россия Федерациязында пийги черде үйнен. Хойжулар чыл төнчүзүнге чедир күүнеге бирги класстың үс ажыг тонна дүгүн садарын хүлээнген.

* * *

КАПСУКАС. (Литва ССР). Республикада эң бедик көргүзүгүнүн — бир инекке оваштыр чыл эгезинден 3000 килограмм саалданы Черняховский аттыг колхозтун машиналыг саалданың операторлары чедип алган.

Чыл бүрүде үшүн бир кезии чаартып турар бедик продуктулуг инек коданындан ындыг бедик көргүзүгүн ап болур апарган. Литванын бүгү сүт-бараан комплекстеринде саар коданнарының үксаазын экижидип турар. Ажыл-агыйларга ол талазыбиле районнар арамының үксаажылыга станциялары дузалап турар.

* * *

ЧЕЧЕРЧИНО. (Мордва АССР). Дубенка районунун «Коммунар» колхозунун мал ажылдыглары күүнеге эзт, сүт садарының беш чылдың планнарын күүсеткен. Малдың ажаалдазының болгаш чемгерилгезинин дешилгелиг арганларын ажыглаанының ачызында олар ону чедип алган. Беш чылдың дүргүзүнде колхоз фермаларын техниктиг дерилгезин эзээн экижиткен. Ажыл-агыйда мал чеминиң белеткели тускай алыр апаргган.

(СЭТА-ның хорр).

ДӨРТЕЛЭЭН

Күс дүжүп, черниң өөү өскерлип эгелээн. Инектер бежин кежээ орайтаар, оон кедерее черге хонар апарган. Эртен-кежээ соогу аажок. Ооң чаггында, тайгалар баштары бо-ла агаргылай бергилээр. База бир чайның эрткени ол.

Балчыр хоюн кезек шеттерлиг бичии арга кыдыынга доктаадып каап, өвүр талазы куржаангы хаяларлыг тей кырынга чортун келген. Дораан-на шавылыырын кошкадып, чүгүнин ужулгаш, узун дың бажынга аргамчы улаап, аңдын сөскенге өртей тыртын каан.

Ынаар комбайннар көзүлгеп. Оон тараа чүдүрген машиналар Балчырның олурган тейнинин баары-биле баткан хемчигешти куду алзы совхоз төвүнче— Копту-Аксы суурже үлап турган. Таразны аңтбиле бастырбас, хүүрек-биле салгынга эжип арыглавас, ол бүгүнү тускай машиналар кылыр апаргандан бөөр ынчап барган: үргүлчү суурже соорттур. А оон мурнунда шаң маная, ам Балчырның аалының чоогунда хавак кырынга турган. Оон-на укталганы ол боор, бо хемчигештин ады база Шан. Оозун бодаарга, Каа-Хемнин бо талазының—Копту биле Мерген хемнер аразының — улузу маная шагдан бөөр тараа тарып келген хире. Тарааны ажаап алтарга, оон хоорзунунга хоюп откарыксаан кадарны ол дугайын база бодап орган...

Балчырның ачазы Бадан ашак— амгы «Ленинчи орук» совхозтун болгаш маная тургустунгандан баштайгы колхозтун-даа, МЧАЭ-ник-даа үндезилекчилериниң бирээзи. Бо мынчаар пинтиниң инээн болгаш хоюн кадарын чурттап турган. Ам пенсияда. Балчыр ачазының оруун эдерин, база малдан адырылбас апарган. Дукмазы Валя өөнүн ээзи Мөнгелдей-биле кады хой кадаргайдан бөөр он чыл ашкан. Ам коммунист, көдээ Советтиң депутаты, хой-ниитичи. Оон залы бо Шан хемниң мырынай Каа-Хемче кирген аксында, дуу-ла чангыс өг ол. Балчыр, дукмазы, күдээзи болгаш кадайы Байыс дортелээн бо хемниң упундан сиген кескен. Оларның чылдың-на ынчаар демнежин алгаш, мал чеми белеткээри чаичыл болган. Ийи өг-бүле бо чылын 10-10 тонна өдек, 15-15 тонна сиген белеткээн. Чайның оңдунга болгаш күскү тараа орнунга семирткен хойларга ол четчир. Ук сигенни «Кировец» тракторлуг Василий — Балчырның хеймер дуңмазы кыштагга чедирип берген.

Балчыр Валериевич биле Байыс Донгаковна Баданнар кыштаан чазын-на, оон көшпейн чыткаш-ла, сентеп алган. Дуңмазының кыштаан база сентежин бергеннер. Олар черде ындыг: чымыштыг ажылдарны демнежин кылыр. Ёзулуг-ла, харын:

«Дөртелээн бис, бежелээн бис
Дөртен кижи шынарлыг бис...»

дээн ыткаш аяк. Көржеп хоорарда-даа, мал чеми белеткээрде-даа, ынай-бөөр көжер-дүжерде-даа ындыг. Эрткен кызын мал чудап турда, мал чеминиң артыкшылыынан өгелээш хураган эмискиктээр судунге, малга бөөр эм-таңынга чедир база-ла дузалажын турганнар. Ынчангаш ышкындырыг бар-даа болза, чамдык коданнардан эки болган. Оон уламыннан ийи өгбүленин кайызынын-даа дук бүдүрер планы ажыр-ажыр күүсеттингилээн.

Балчыр Валериевич Бадан дортен хар чаа-ла четкен. Ол оон мурнунда инек кадарып, чолаачылап база чораан, ынчалза-даа аңаа хой ажылы тааржыр болган. Оон чеди уруглары база-ла хой кадарарынга ынан. Мариннзы Сарыг-Сеп ортумак школазын дооскаш, ада-иезинде дузалакчылай берген. Витязы — шеригде, оскелери — өөренникчилер.

...Балчыр тей бажындан туранган орарга, комбайннарның кезер тараазы улам-на эвээжеп турган: бөгүн ол шолду доозуптар хире. Ынчап базар болза, даарта хойну ынаар кадарып болур. Аңаа хой улам-на семиририр. Ынчап оп бирги беш чылдың баштайгы чылында хой бүрүзүнден хураган алыры болгаш хүлээлгеде сорулгалар ынап-ла күүсеттинөр дээраинге кадарчы бүзүрел, иштинде өөрүп орган. Хойну кыштап хүр ажырары база оон хамааржыр болгай. Оон бодалы ындыг болган. Ам малчын бүрүзү-ле ынчаар бодап турар.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ДАЛАЙНЫҢ УЛАМ ХАНЫЗЫНЧЕ

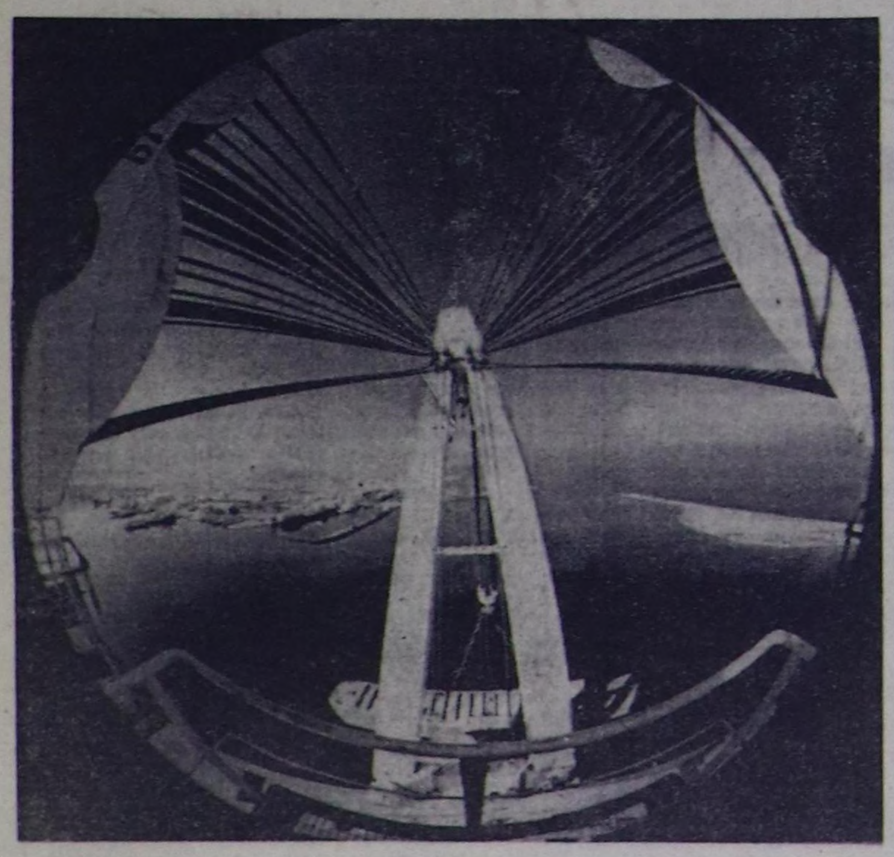

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Кодуртур кол механизмнериниң шенелдезин «Азербайджан» деп эжиндирер кранга эгелээн. Ол кранны ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар Гамбургтуң «Блом болгаң Фосс» деп фирмазы будуруп кылган.

Кедергей улуг кран судноның кезектерин Соңгу, Балтий далайларны болгаш өскелдаа иштики суг оруктарын дамчыштыр Каспий далайга эккелген.

Боду чоруур ол кран Бакунун өртээлинге келген дораан-на муң тонна аар чүүктү ол кран көдүрер. 300 метр ханы черге турган демир конструкция бүрүзүнүн деңизин база ол хире. Кывар чүүлдүн курлавырлары бар черге ол конструкцияларны тургузар деп турар.

Каспийде чер өрүмээшкининиң эң ханызы ам 85 метрден ашпайн турар.

ЧУРУКТА: краннын 70 метр узун соңгуну далай кырында.

Фото В. ПАШЕНКОНУУ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА ТЕХНИКА ДУЗАЛААН

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр.). Узбекистанның хөвеңчилери чаа техниканы шиңгээдип ажыглаан түңнелинде хөвең дүжүдүн ажаарының темпизин бедиткен. Сентябрьның чүгле 11-де безин хүлээп алыышкын пунктуларынга бежен ажыг муң тонна хөвеңни кирген.

Хөвеңни дүжүдүн ажаар аңаа комбайннар-биле чергелештир чаа механизмнерни база калбаа-биле ажыглаан. Ол механизмнер хары угда ажылдың үш янзы хевирлерин күүседип турар. Хөвеңни дүжүдүн ажаар техникада чаа чүүлдериниң бирээзи— хөвеңни савалаарда тырый бастырар машиналар. Оон ачызында бүнүүр бүрүзүнге мурнукузундан бүдүн чартык катап хөй хөвеңни савалап турар.

Чаа машиналарны ажыглап турар хөвең шөлдериңде эң бедик түңнелдер чедип алдынган. Чижээ, Сурхандарья областың Будённый аттыг совхозта Х. Рустамовтун экипажы социалистиг чарыштың тиилеңчиин болган. Дөрт одуруглуг кылдыр зде дерээн машина-биле ол экипаж хүн бүрүде 30 тонна хөвеңни ажаап ап турар. Ол дээрге— республикада эң бедик көргүзүг.

Хөвеңни дүжүдүн машина-биле ажаап алыр ажылдың фронтузу Узбекистанда хүн келген тудум улам-на калбарып турар. Механизастаттынган отрядтар Бухараның, Каршинаның, Джизактың ховуларында болгаш Сурханның, Зарафшаның шынааларында база ажылдап кирипкен. Бо сезонда хөвеңниң рекордтуг дүжүдүн —4 миллион тоннаны ажаап алырын механизаторлар хүлээнген.

КАРА-ХӨЛДҮҢ КИЖИЛЕРИ

ПОВАР ЧЕЧЕК

«Кара-Хөл» совхозтун төвүнде «Сайлык» деп уруглар сады бар. Бичин чаштарның ол магалыг ораны 1959 чылда тургустунун көөри билек повэрлап келген Чечек Сыйдыгыровна Хертек куш дүнден-не кухняже чоруп каар. Садик чаңынга чеде бөөрге, хамыкты мурнай Алаштын чалгыглары борбак-борбак даштарны чазыладыр часкагылааны дынналыр, амданныг чеминиң чыды думчукка кээр. Чечек повар чалгыяк тавактарга үстүг каңдыкты салгылааш, бичин сойга өттүр шуудуптар, суттуг шайлыг стаканнар, печенье салгылап каан тавактар база ынаар шуужа бөөр. Чечек поваонун хлеб кезерининиң чаражы болгаш хумагалыы кайгамчык. Ол хүн бүрү 25 чаштарга янзы-бүрү чемни белеткеп, бараан боор турар.

Сентябрьниң бир чаазындан эгелеп дүн-хүн чок садикке турар чээрби беш уругнун даңзызы оон холунда. Ол дээрге ырак-узак ховаштарда могат билбес малчыннарның ажы-төлү-дүр. «Сайлыктың» кижизидикчи башкылары бичин чаштарны эзим кыдыынче агаарладып, ыры, танцы өөредип, программа ёзугаар келир үениң салгакчыларын өөредип, кижизидип турарлар.

БАЛГАННЫҢ КАРТОШКАЗЫ

«Кара-Хөлге картошка үнмес» деп чугаалажырын бир катап бодум безин дынаан мен. Клубту долдур олурупкан кижилериниң мурнунга чедип чыл бурунгаар «Кара-Хөлге картошка үнер!» деп Күжүгет Ленчаевич Балган чугаалап турган.

Совхозтун удуртукчу дарганалары шоодай-шоодай картофель үрезинин Кара-Хөл суурга чазын соортуруп эккээр, Үрезин кылыр дээн хайыраан картофельдин кол нуруузу-ла чиртине бөөр, бажын чанында дазыр шөл ол-ла хевээр куруг калыр.

Картофель дээрге бо үеним база бир тараа ышкаш үүгүла чеми-дир. Ол сүүзүнүүт, чүгүла культураны Күжүгет Балган бажыңнын чанында өстүрүп, ийи чыл улаштыр дүжүдүн алган. Хоочун коммунист Күжүгет Балган ийик майын дег улуг-улуг картошкаларны өстүрген болду. Кара-Хөлге картошка үүүп болур дээрзин Күжүгет Балган көргүзүп шыдаан. Картофель үнмес деп турган черге баштай ону өстүрген кижини чаа амыдыралдың база бир чаа культуразын көргүскен кижи-дир деп санаар апаар.

К. МОНГУШ.
Бай-Тайга район.

Кызыл хоорайның «Саян» универмагының тус-тус килдистериниң аразында онгу беш чылдың доозукчу чылының планнын оналдазын чеднишкиниг күүседир база СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы белектелиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбарган.

Чоокта чаа «Саян» универмагының коллективи август айының түнелин үндүрүп, мурнакчыларны илереткен. Килдистер аразында калбарган чарышка коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Галина Шестакова эргелекчилээн дуктеи кылган пос садар килдис сес айларының түңнели-биле мурнакчы болган.

Белектер садар килдис база бүдүрүлгечи бедик көргүзүүлерлиг ажылдаан. Олар бараан саарылгазының, ай, квартал планын 100-тен 110 хуу чедир күүседип келгеннер. Килдистиң садыгжылары Светлана Оюн, Зоя Кыргыс, Чечек Монгуш олар садыгның культуразын улам бедидер дээш садып алыкчыларга дынналыр, эвилеңээлдек ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: хоорайның «Саян» универмагының белектер садар килдизинин садыгжызы З. Кыргыс.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЭМЧИНИҢ ЭРИГ ЧҮРЭЭ

Ак халаттыг кижилер

Карангы дүнүк ыржымы. Хүнзедир ажылдааш, таалап удаан кижини бажың эжиин соктаан дааш хенертен оттурупкан. Зинаида Ганыш буухаа кеттиинпкеш, эжикке далаш маннап чеде бергеш.

— Кымыл?—деп айтырган.

— Эмчи, мен-дир мен. «Октябрь 30 чылы» колхозтун Дувуренден малчын келди. Өөнүн ишти аар аараан-дыр. Силерни чалап чор—дээн үниү ол танып каан.

— Дораан чеде бээр мен, Бичин када манаптынар — дээш, орукка ап чоруур хереклелин эмгелей бээрге, бажынын эр ээзи Илья Алексеевич чаңчыккан аайы-биле аңаа дузалажы берген.

Ол удаваанда эмнелгеге чедип келген. Чалаткан кижинин канчаар аарый бергенин малчынның чугаазындан каксы тодараткаш, дежурный сестрага болдунун чагыын бергеш, дашкаар үнүп келген. Малчын шанак кырында чыткан өшкү кежи чагы-биле эмчини так шуглааш, аалынче далаштыг хапкан. Аът кулаа көзүлбес карацгыда чүгле шанак сылаар. Шанакта орган улустуң дүвү дуй шаап чораан. Соогу кончуг. Сеткил-сагыш далаш. Баар чер ырак.

«Чүгле аарыгны шын тодарадып алза. Мен баргыжемге чедир канчап-ла баар ирги?» дээн бодалдар эмчиниң сагыш-сеткилин өйлеп-өйлеп өйүп каап чораан. Аарыг кижиге чаладып бар чыдар кижи коргуп-девидеп, хой бодалдарга алзып болбас дээрзин ол кончуг эки билир. Ынчаргаш бодун алаактыраары кызыдып, эртип келген амыдыралын ол сактып эгелээн.

... Красноярск чоогунда Атаманово суурда чурттап турар ада-иезин, угба-дуңмалары база институтка эрттирген хеглутомак студент чылдары, эмчөөрлери сагышка кире дүшкен.

Красноярскиниң эмчи институдун доозарының саныг хонуктары артып, дээди эртемниң дипломун холга тудар өй чоокшулап орда, бир-ле катап оон калы өөренип турган эң чоок өөнүктери—Тыва чурттуг ооллар Доржу Куулар биле Аркадий Спиридонов Зинаиды чаңынга чедип келгеш:

— Ак-көк хемнериң чурттуу — бистин Тывага барып ажылдавас сен бе? Ында дээди эртемниг эмчилер амдыызында дыка ховар—дишкеннер. Тыва дугайын Зинаида мага хандыр дыннаан. Ынчалза-даа төрээн черинге ажыллаар дээн күзел аңаа шаптыктап турган.

— Боданып көрейн, ооллар — деп, харыы берген. Кайгамчык чүве! Оон соонда Зинаиын сагыжынга, а чамдыкта дүжүүге-даа аржайбуурул дагларлыг, аржаан суглуг тыва чер киргеш турып берген.

Аныяк эмчи Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана хоорайга ниити аарыглар эмчизи болуп ажылдай берген. Ынчан 1952 чыл турган. Аңаа ажылдап тура, бодунун үе-чергези аныяк оол Илья Ганыш-биле ужуражып танышкаш, ег-бүлеии тутканнар. Оларның чаптанчыг чараш кызы Наташа база ол хоорайга төрүттүнгеи...

— Экизин, эмчи чедип келди! Аваам ам-на ажырбас боор—дээн бичии ооллуг үнү эмчини бодалдардан оттур силгипкеш. Олар кээр дээн аалынга чедип келгени ол. Өтже киргеш, аарыг кижини дораанна шинчип, эмнеп киринкен. Өлүм-биле сегиржип алышкын эгелээн.

Эртенги хүнүнүң хереллери туман өттүр Кызыл-Тайганың бүрүүл бажынга чаа-ла дээн чорда, аарыг кижи омгарлып, ниити байдалы чугээртеп келген. Эмчиниң үйгу-чыдын чок кызымаа, хуулгаазын эртембилии каданнаан аарыгны тиилээр дей бергени ол.

Аныяк не шаг чок көрүп келгеш: «четтирдим, эмчи» деп аңар чугаалааш, характарын шийиптерге, өөрүшкүнүн чаштары чаакты куду борбак-борбак бадып чыткан.

Шагныц дөрт эргилдезинде ниити аарыглар эмчизи З. Ганыш та чеже катап ындыг чалалгаларга барбаан дээр. Ынчангаш ону ол черде кижи бүрүү пат таныыр апарган. Чеже кижи аңаа өөрүп четтиргенин илеретпээн дээр. Чылдар эрткен. Оон мергежили бедип, чоннуң кадыын камгалаар чаагай үүле-хереекке ханы бердинип, дуржулгалыг эмчилериниң бирээзи апарган.

— Ынчан силер ырак-узак чалалгаларга барып тургандыр силер. Ол силериниң хоорайга кол ажылынарга хандыг салдарны чедирин турганы?—деп, оон-биле чугаалажып оргаш айтырган мен. Ол хезек боданып ора:

— Маңа ажылдап эгелээним 50 чылдар-биле бо үени кайчап деннээр дээр силер. Ынчан район эмнелгезинге ниити аарыглар эмчизинге часкаан ажылдап турдум. Моон ужун мени суурларже бо-ла чалаар чүве. Үе-шакты шын хуваап турган көдээже күзелдиим-биле чоруп турдум — деп, ол харыылады. Шынаа-ла, ниити аарыглар эмчизинин ажылы чымыштыг. Аарыг кижи баштай аңаа келир, оон канчаар аарып турарын кичээнгейлиг хынааш, херек апаргаи таварылгада өске специалистер-биле сүмелешкеш, аарыгның диагиозун тодараткаш, канчаар эмнедирин аңаа сүмелээр.

З. Ганышгуң ажылының чеднишкини аарыгны тодарадырында, эмнээриниң ураи арганарын эки билириңде, чон-биле быжыг харылзаазында, аарыг кижилерге эвилең-ээлдээнде. Ол тыва дылды эки билир. Амыдыралын херии базымындан чадын калбас дээш, ол бодунун мергежилин доктаамал бедидип келген. Медицина эртемиге хамаарышкан тускай литератураны хүн бүрү номчуп база Москва, Ленинград хоорайларга мергежил бедидериниң курстарынга каш удаа өөрөнип чораан.

Чонуун кадыын камгалаар чаагай херекте бодун бараалгадыр дээш эге базымны кылып чоруур аныяктарга ол байлак дуржулгазын дамчыдып берип келген. Эмчи кижи билиг-мергежилин доктаамал бедидер, аарыг кижилерге эвилең-ээлдек болур болгаш оларның хей-аъдын көдүрер ужурлуг дээрзин аныяктарга бо-ла чагаан орар. Оон байлак дуржулгазын шингээдип алгаш боттарының ажылынга билдилиг ажыглап чоруурлар кайы хой. Оларга Бай-Тайганың Тээлиде Наталья Сенди, Чөөн-Хемчиктиң район эмнелгезинде Галина Дамбаа, Надежда Куулар, Саяна Кара-Сал болгаш оон-даа өскелери хамаарыштырын болур.

Кадык камгалалының хереезинге 28 чыл бараан болуп келген хоочун эмчи Зинаида Степановна Ганыш ам найысылалда хобрай поликлиниказында ажылдап турар. Ол районнардан келген аарыг кижилерни хүлээп ап, оларга чогуур эмчи дузазын көргүзүп турар. Эарбек суур чурттуг алдан дөрт харлыг пенсионер Анатолий Думен-оол эмчиниң доктаамал хайгаралында турарларының бирээзи. Оон аарын шын тодараткаш, дыка ур үениң иштинде эмнелгеге чыттырын эмнээнинин соонда кан-кадык боон сегээн. Бо чүгле чангыс чижек-тир. Хоочун эмчиниң ачы-дузазы-биле кадыын экижиткеш, күш-ажылчы орукче эглип келгеннериниң саны хүн бүрү көвүдеп турар.

Чонуга хундуткелдиг, бедик мергежилдиг эмчи Зинаида Степановна Ганыш Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп бедик атты төлептин-биле эдилеп чоруур.

М. ОНДАР.

Көдээ ажыл-агый допчулалы

КҮСКҮ ГРАФИК-БИЛЕ

Хову ажылдарын чорудаарын күс кедергей далаштырып кедген. Ол ажылдарның хемчээли ам-даа улуг: дүжүт ажаап алыышкыныбиле чергелештир күсүү чер аңдарылгазын, чажылданы, мал чемнериниң белеткелин көдээниң ажыл-ишчилери чорудуп турар.

Бо бүгү ажылдарның шуптузу эң чугула, ынчангаш хүн эвес, а шак бүрүзү алдындан артык үнелиг. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр чер болганда калбарткан күш-ажылчы шалыпчы эзлчег үе-шакты камнап алырынга дузалап турар. Оренбург областың, Башкир АССР-ниң, Казахстанның Кур чер областарының механизаторлары эрткен неделяда дүжүт ажаалдазынга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Чижээ, кур черниң тараажылары Казахстанның миллирад пуд тараазын күрүнеге садар дээш социалистиг чарышты улам калбартпышаан, Төрээн чурттуң шыгжамырынга тараа дужаарын хүн бүрүде улам көвүдедип турар.

Үшкү миллион тоннаның үлүүнге тараа белеткелин Оренбургтың ажыл-агыйлары чорудуп турар. Ында хей-хей ажыл-агыйларның коллективтери боттарының мурнуку хүлээлгелерин зде көрүп, улам бедиткен чаа хүлээлгелерни ап турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыын өзугаар алырга, сентябрь 8-не чедир чуртта 91,6 миллион гектар шелдүң тараа болгаш тараа-бобы (кукуруза чокка) культураларын кестирген. Ол дээрге —планның 74 хуузу-дур. Кестинген тараның 86 хуузун бастырган.

Чурттуң тараа балансызын рис, кукуруза болгаш дүжүдүн орай ажаар өскедаа культуралар четчелээр. Ол культураларның массалыг дүжүт ажаалдазын чурттуң мурнуу талакы девискээриниң ажыл-агыйлары чорудуп турар. Чижээ, кукурузаның тараазын алыр кылдыр бо чылын ону индустриалдыг технология өзугаар хей ажыл-агыйларда өстүрген. Техниканы ховуларже үүгле чазын, тарыга үезинде үндүрген. Күскү дүжүт ажаалдазының массалыг эгелээр мурнуу чарыында техниканы ам дедир хову-шөлдерге эккелген. Индустриалдыг технология ажыктыг болган: Узбекистанның, Молдавияның, Украинаның хей ажыл-агыйлары гектардан 100 центнер чедир кукуруза тараазын ажаап ап турар.

Картофельди эң кыска хуусаада бүрүн ажаап алыр талазы-биле харыысалгалыг улуг сорулга көдээ ажыл-ишчилерниң мурнунда база туруп турар. Орай олуртканының болгаш чайын чаашкын хей болганының үржүүнде РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназының, Белоруссияның, Прибалтиканың чамдык ажыл-агыйларында ажаап алыышкын болгаш сөөртүлге үезинде картофель үрелип турар. Ынчалзажок дүжүттү бүрүн камгалап алыр херек. Ону алырынга бүгү аргалар: техника, шыгжаар черлер, дүржүлгалыг ажыл-ишчилер бар.

Техниктиг культураларның дүжүдүн ажаап алыры база калбарып турар. Хөвең, свёкла, хендир өстүрүүчүлери чиг-зтти болбаазырадып кылыр бүдүрүлгелер-биле керээ чарып, гектарга онааштыр белен продукцияны көвүдедирин чедип ап турар. Ындыг кады ажылдажылга хөвенден продукция бүдүрерин көвүдедир талазы-биле Азербайджанның бүдүрүлгелеринге дузалаан.

Мал чемнериниң курлавырын көвүдедирин ажыл-агыйлар уламчылап турар. Сиген белеткээр план 66 хуу, сенажтыы—95 хуу, саваң, тараа кудуруу болгаш еске-даа бедүүн чемнерни белеткээр план—47 хуу күүсеттинген. 62,9 миллион тонна силосту белеткээн, оон иштинде 9,2 миллион тоннаны карбамид болгаш еске-даа синтетиктиг азот шынарлыг үүлдер-биле сүүзүн киирген. Ол дээрге планнаттынган хереглелдиң 24 хуузу болуп турар. Витаминниг сиген далганын белеткээри база үргүлчүлеп турар.

Үени халас эрттирбес дээш ажыл-агыйлар күзүн чажар тараа культураларының тарылгазын улам калбартып турар. Күзүн чажар культураларны 16,3 миллион гектар шөлге тараан. Ол дээрге—планның 39 хуузу. Күскү чер аңдарылгазы 17 хуу күүсеттинген.

А. ФИЛАТОВ,
СЭТА-ның корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

ДОНЕЦК. (СЭТА). Донецкиниң хевен-саазын комбинатының мурнакчы аргыкчызы, ССРЭ-ниң Күрүне шаниалының лауреады Л. Проскурина күш-ажылчы улуг тиилелгезиниң дугайын цехте партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралынга дыңнаткан. Беш чылдың эгезинден бөөр ол бодунуң чыл планын он ийи катап күүсеткен. Башкарып турар машиналарының санының талазы-биле норманы барык үш катап ажыр күүседип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегадының үлегери-биле Донецкиниң ийи мун ажыг пос-таавычылары кызыырган график өзугаар ажылдап турар. Чурттуң коммунистериниң ам болур улуг шуулганынга алдар кылдыр комбинаттың коллективи чыл төнүзүнге чедир планзан ажыр миллион метр бедик шынарлыг посту бүдүрерни хүлээнген.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КОММУНИСТЕР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

БОННН. (СЭТА). Марксисчиленинчи өөредилге, пропаганданың массалыг хевирлери Германияның Федеративтиг Республиказының коммунистериниң идейлиг амыдыралында чугула черни эзлеп турар. Веймар республиканың үезинде Германияга коммунистиг шимчээшкинниң төөгүзүн Герман коммунистиг партияның Баштаар черииниң Президиумунуң доктаалынга дүүштүр партия чырыдыышкынының системазында чаа өөредилге чылында өөренир деп турар.

Ажылчын шимчээшкининиң төөгүзү коммунистиг мировоззрениени шиңгээдип алырының дириг болгаш байлактыг үндезини болуп, аңгы демиселиниң, амгы үе-чадада бистиң партиявыстың стратегиязының болгаш тактиказының эң чугула айтырыгларынга чогуур тайылбырны берип турар деп, «Унзере цайт» солунга ГКП-ниң Баштаар черииниң Президиумунуң кежигүнү В. Гернс бижээн. Партияның ажыл-чорудулгазын, оон маадырлыг оруун, ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш демиселдиң байлак дуржулгазын, пролетаржы интернационализмге шынчы чорукту дыңнажыларга билдингир болгаш бүзүрелдиг ыылдыр тайылбырлаары — партия организацияларының база пропагандистерниң эң чугула сорулгазы деп, ол үүлүде онзалап демдеглээн.

Ажылчы чоннарны монополияларның мөлчүп турарынга, милитаризмге, нацизмге болгаш реакцияга удур демиселге коммунистерниң авангардчы ролюн тодаргай көргүзери, К. Либкнехт, Р. Люксембург, Э. Тельман ышкаш немец болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгарааңгай ажылдакчыларының маадырлыг амыдыралының дугайында чугаалааары эргежок чугула деп, В. Гернс бижээн.

БЕДИИ-БИЛЕ ҮНЕЛЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Ракета-ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр талазы-биле совет инициативаларны америк хейниитиниң болуктериде бедии-биле үнелеп турар. «Боо-чепсектерни, оон иштинде ортумак ыракшылдын ядролуг ракеталарын контрольдаар сорулгаларны бирги чергенин ужур-дузалыг хөрээ кылдыр санап турар бис» деп, «Американнар — демократтыг хөделиишкиннериниң талалакчылары» дээр салдарлыг хейниити организациязының национал директору Ч. Л. Шалл СЭТА-ның корреспондентизиге медеглээн.

«Европада ракета-ядролуг ченсекке хамаарышкан айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар кылыр дугайында совет саналдарны ынчангаш бедии-биле үнелеп турар бис. Ынчалзажок чоокшулап келген президент сонгулдалары-биле холбаштыр америк администрация ол чугаалажыышкыннарны чорударын узамдыктырар чалавас деп санаар барымлаа биске бар. Ынчангаш боо-чепсекти бүгү таладыг контрольдаар дээш демиселче хей-ниитиниң калбак бөлүктерин улам-на мобилизастаары бистиң кол сорулгавыс болур» деп, ол чугаалаан.

СБК-2 керээни америк сенат дүрген бадылдазын дээш түржүп турар бис. Ындыг базым стратегиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннарны моон соңгаар уламчылап чорударынга боттуг идиг болур деп санап турар бис» деп, Ч. Л. Шалл демдеглээн.

Ортумак ыракшылдын ракета-ядролуг чепсээниң болгаш мурнуу олурутқын ядролуг америк боо-чепсектериниң талазы-биле Совет Эвилединиң чаа саналдары эн-не чугула болгаш чогуур үезинде кылдынган деп санап турар бис деп. «Американнар ядролуг дайынга удур» организациянын күүсекчи секретары П. Хауесон СЭТА-ның корреспондентизиге медеглээн. Чаа совет саналдар үүгле Совет Эвилединиң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының улустарының эвес, харын-даа өртемчейниң бүгү кижилериниң үндезин эргеажыктарынга бүрүн дүжүп турар. Чүге дээрге делегейниң чагай сеткилдиг бүгү кижилери Хиросиманың болгаш Нагасакиниң ядролуг халавы катаптаарын күзевейн тұрар деп, ол чугаалаан.

КАМПУЧИЯ. Кичээл соонда чапсар эгелээн. Бичии сургуулдар чапсар үезинде омак-хөглүг чыглып келгеннер. Ынчаарга шак ындыг бичии оолдар болгаш уруглар Пол Поттуң дерзии өзу-чурумунуң кара хевин кедип турганнар. Кампучия Улус Республикада бичии чаштар база катап аас-пежиктиг болгач.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ИРАК-ИРАН ХАРЫЛЗААЛАР

БАГДАД. (СЭТА). «Кызыгаарда Иранның агрессиалыг халдаашкыннары аң-не шиитпирлиг ойтур шавыышкынга таваржыр апаар» деп, Ирактың Камгалал министерствозунуң төлээлекчизи Иранның чазаан сагындырган.

Иранның шериг командылалы кызыгаарда чорулдаалерни болгаш месилдежиишкиннерни өөскүдүп турар деп, Иран таланы ол бууудаткан. Кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту Иранның эрге-чагыргалары өөскүдүп, сөт-биле ойнап турар» деп, ол төлээлекчи чугаалаан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Керманшах можуда Касре-Ширин хоорайның районунда кызыгаарны үрээн алаан каш ирак танкыларны Иранның агаар чепсектиг күштериниң самолёттары чок кылган деп Тегеранның радиозу дыңнаткан. Кызыгаар тулчуушкуннарының үезинде Иранның шериглериниң талазындан ийи кижи өлүрткен, 20 кижи балыгаткан. Ирак таладан когаралдар база бар.

Ирак кызыгаарның талазындан Касре-Ширин хоорайны күштүү-биле боолаан түннелинде хоорайны суг болгаш электроэнергиязы-биле хандырары үзүлген деп, иран радионуң Керманшахта корреспондентизи бадыткап турар.

БАГДАД. (СЭТА). ИНА агентилелдиң дыңнатканын өзугаар алырга, Иранның ужар чүүлү Ирактың девискээрин, ылаңгыя Зейн Аль-Бусиниң чоогун база катап бомбалаан.

Ирактың Камгалал министерствозунуң төлээлекчизиниң медеглелин агентилел чери ол бомбалаашкынның мурнуу чарыында дамчыткан турган. Кызыгаарда чорулдаалерни Иранның эрге-чагыргалары эгелеп, өөскүткен деп, ол чугаалаан болгаш аңаа харыы кылдыр Иранның Касре-Ширин болгаш Мехран хоорайларын артиллерия-биле боолаар дугайында дужаалды бергениң дыңнаткан. Агаар халдаашкынларының үезинде шүүргедекчи ийи иран самолёттары ирактар узуткаан деп, ол төлээлекчи медеглээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Ирак шериглериниң дайынзырак хемчеглеринге харыы кылдыр Иракта чамдык черлерни бомбалаан болгаш артиллерия-биле боолаан деп, Иранның шериг командылалы дыңнатканын информация агентилелдериниң корреспондентилери Тегерандан дамчыткан.

Сөөлгү ийи хүннерниң дургузунда Иранның девискээриниң кырынга Ирактың шериг ужар чүүлүнүң шүүргедекчи ийи самолёттары болгаш өлүүн иран самолёттары ирактар узуткаан деп, ол төлээлекчи медеглээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Ирак шериглериниң дайынзырак хемчеглеринге харыы кылдыр Иракта чамдык черлерни бомбалаан болгаш артиллерия-биле боолаан деп, Иранның шериг командылалы дыңнатканын информация агентилелдериниң корреспондентилери Тегерандан дамчыткан.

Сөөлгү ийи хүннерниң дургузунда Иранның девискээриниң кырынга Ирактың шериг ужар чүүлүнүң шүүргедекчи ийи самолёттары болгаш өлүүн иран самолёттары ирактар узуткаан деп, ол төлээлекчи медеглээн.

БОЛИВИЯДА БАЙДАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Боливиядан дыңнатканын өзугаар алырга, шериг командылалының чөвүлел хуралы чурттуң найысылалы Ла-Паста ажыттынган. Чагырыкчы хунтаның кежигүннери—чепсектиг күштериниң бүгү үш хевирлериниң командылакчылары, оларның штабтар начальниктери болгаш гарнизоннар начальниктери чөвүлел хуралда киржип турар.

Бо чылдың июльда күрүне эргилдезиниң сөөлүнде чагырыкчы хунта ыындыг чөвүлел хуралды бир-ле дугаар чыылдырган. Иштики болгаш даштыкы талазы-биле бүрүн ангылаашкынга таварышкан чагырыкчы өзу-чурумнуң ханы кризизиниң дугайын ол чөвүлел хурал херечилеп турар деп политиктиг хайгаракчылар санап көрген. Хунтаның чонга удур дерзин шаажылалдарынга хөөн чок шериг албанныглары шериглериниң өртүзүнга хөлзээшкинни болдуруп турары хунтаны дыка коргудуп турар.

ЛИМА. (СЭТА). Ла-Паста турар «Тарапака» деп танк полугу шериг хунтазынга удур үймээн кылырын орадлашканы Лимада билдинип турар.

Чагырыкчы хунтаның болгаш оон хартаачызы генерал Гарсиа Месаның шаажылакчы үүлтедиглериниге таарымнас хөөннер чепсектиг күштерде калбарып турарын ол үймээн херечилеп турар деп, Боливиядан дезип келген кижилер чугаалаан.

Хей шериг албанныглары демократиялың талалакчыларын деткип, хунтаның истеп, суруушкуңдерден оларны чажырып турар.

Э Ж Е Л Е К Ч И П О Л И Т И К А

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуага хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттарының политиказын Никарагуаның Күрүне чөвүлелиниң даргазы Байардо Арсе ойлук чок политика деп адаан. Никарагуага 75 миллион доллар чээли баарының садыызы кылдыр Никарагуаның национал толептиг чоруунга болгаш бүрүн эргезинге негелделерни ааа дөгаар дээн америк конгрессының орадлажыышкыны никарагуа улусту дорамчылаанадыр деп парлалга конференциязынга ол чугаалаан.

Албанның аян-чоруун кылып Коста-Рикада чеде берген Б. Арсенин медеглээни болза: «Американың Каттышкан Штаттары Никарагуаже чангыс эвес удаа хаадап кирип турган дерзин Сомосаны эргечагырганга чогум-на Вашингтон олурткан болгаш чурттуң чонунуң аңаа таарымнас чоруун он-он чылдарның дургузунда ханга бораарынга дузалап келген». Деп эргелиг эвес дугуржулгаларны Каттышкан Штаттар биеттиң чүртүвуска алөөдап, оон бойдуң байлактарын чартык чүс чыл ажыг үеним дургузунда үптеп келген деп, Никарагуаның улуртукчузу демдеглээн.

Болунун эжелекчи политиказын Вашингтон чажырарын ам чеже-даа орадлашса, ол чазый политика өскерилге чок хевээр арткан. Латин Американың чурттарында боттуг чаартылгаларны эскербээн хевирлиг болурун Каттышкан Штаттар орадлажып турар-дыр деп, Б. Арсе чугаалаан.

ТУРЦИЯДА ЭРГИЛДЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Турцияга күрүне эргилдези болганын АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлээлекчизи дыңнаткан. Ол эргилдени шериглер кылган. Сулейман Демирельдиң чазаа дужуткен. Турцияның Кол штавының начальниги генерал Кенан Эрсен күрүне эргилдезиниң баштыны болуп турар. АКШ-тың Анкарада элчин чериндан алдынган медээлерни барымдаалааш, күрдепартаментиниң төлээлекчизиниң медеглээни болза: «американнар нандыгдаа кыжаныышкынга таварышпайн турар».

Анкара радиозунуң дамчыткаңын өзугаар алырга, чурттуң конституциязының күштүг чоруун соксаткан, парламентини таратқан, а парламент депутаттарынга дээп болбазының хоойлузу күш чок болган. Турцияның кызыгаарлары хаг-дынган. Телефон болгаш телеграф харылзаалары үзүлген.

УТБХ-ниң сессиязы доозулган

ПЕКИН. (СЭТА). Улус төлээлекчилериниң Бүгү-Кытат хуралының бешки чыыжының III сессиязы бодунуң ажылын доосхан. КҮР-нуң Күрчөвүлелиниң удуртулгазынга улуг өскерилгелерни сессия кылган. КҮР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьериниң албан-дужаалындан Хуа Гофэниң (ККП ТК-ның даргазының албан-хүлээлгезинде ол хевээр арткан) болгаш КҮР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниң алды орадакчылары: Дэн Сяопиниң, Ли Сяньяньның, Чэнь Юньиун, Ван Чжэньнин, Сюй Сяцяньның (камгалал министри турган) болгаш Ван Жэньчжуунуң албан-дужаалдарындан дүшкенин сессия бадылаан. Кытаттың Компартиязының удуртулгазынга олар боттарының ажылын уламчылаар деп чарлаан. «Культура революциязының» шугумун кедээге идепкейлиг чоруткан деп шүгүмчүлеткен Чэнь Юнгуйну КҮР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниң орадакчызының албан-дужаалындан хоостаан.

КҮР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниң орадакчызы турган, КПК ТК-ның Политбюро кежигүнү Чжао Цзыяны КҮР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниге томуйлаан. Премьериниң орадакчыларынга Ян Цзиньжэнь, Чжан Айпин, Хуан Хуа (даштыкы херектер министри) олар томуйлаткан. УТБХ-ниң Доктаамал комитединиң составынга өскерилгелерни база кылган.

1980 чылдың бюджелин, 1981 чылдың бюджелиниң төвиилелдерин, 1980 болгаш 1981 чылдарның экономиктиг планнарын сессияга үүлдүг деп көрген. Экономиктиг хеңжүлдениң темпилерин кызыраарын, «экономиканы эргелеп башкарарының реформазын» чорударын, «рынок таарыштырылгазының методтарын» ажыглларын, хуу секторнуң ажыл-чорудулгазын идепкейжидерни ол планнарда айытқан.

Даштыкы капитал киржилгелиг холушкак бүдүрүлгелерге үндүрүг онаар дугайында, КҮР-нуң хамаатызы болуруның дугайында, өг-бүле болчуруның дугайында, олча-ажык үндүрүүнүң дугайында чамдык хоойлуларны хүлээп алган. Холушкак бүдүрүлгелерге үндүрүг онаар дугайында чаа хоойлу Кытатче даштыкы капиталдың шугуп киреринге таарымчалыг байдалдарны хандырар.

КҮР-нуң Конституциязының 45-ки үүлүнге өскерилгени сессия киирген. Дацзыбаону болгаш «калбак шүгүмчүлелди» чоннуң ажылдаар эргезин киирген ол өскерилге күш чок болдуруп турар. КҮР-нуң амгы күштүг болун турар конституциязын аңе көөр дугайында шинтпир база хүлээн алдынган болгаш чаартыр конституцияны белеткээр талазы-биле комиссияны тургускан.

Кытаттың амгы даштыкы политиктиг шугумун сессияга бадыткаан болгаш анчеевертиг каржы медеглелдер база катап дыңналын турган.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ХЕРЕГЛЕЛИНГЕ ДҮҮШТҮР

Хей санныг будуруле каттыжыышкыннары болгаш заводтар мөөнелген Новосибирск область нарын кылыглыг хереглел барааннарын Эвиледиң фондузунга берип турза-даа, культура-амыдыралдың, ажыл-агый хереглелиниң эң бодүүн барааннарын өскээртен киир сөөртүп ап турар. Чижээ, бажын иштиүүр бөдүүн херекседдерни болгаш хен азар чүүлдерни сибирьжилер Воронежтен, Удмуртиядан, чунар-бажынга хереглээр хана-карактарны — Горький болгаш Брянск хоорайлардан, булавкаларны — Белоруссиядан, а баш дүгүн ыыртыр шпилькаларны — Одессадан ап турар. Каттырынчыг-даа, хомуданчыг-даа ышкаш, ынчалзажок самбынын саналга ыыштарын делгем ховуда Ставропольдан Сибирьже эккен турар.

Россия Федерациязының Садыг министерствозунуң коллегиязының хуралынга бо фактыларны чугаалажын көргөн. Новосибирск областың садыг эргелели болгаш «Росхозторгтун», «Роскультторгтун», «Реегалайтерезиның» бараанларга мөөнү-биле сайгарар базаалары массалыг хереглелдиң бараанларын будуреринн көвүдедир, ассортиментизин калбартыр, шынарын бедидер дээш канчаар демиселжип турар дугайында чугаа болган.

РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң бо айтырыгны чугаалажын көргөнин таварылга эвес. Тус чернин садыг организацияларының болгаш административтиг ол - районда үлешүрүнүң дугуржулга чок ажылдан турарының үржүүнде чамдык бараанларның ында чедишпес болу бергенин практика бадыткаан.

Культура-амыдыралдың бараанларын Новосибирск обласка будуреринн беш чылдың эгезинден бөөр 38 хуу көвүдээн. Өзүлде эвээш эвес-тир. Продукция кылыгларының 480 хевирлерин, оон иштинде эт-херексел гарнитурларын будуреринн шиңгээдип алган. Хереглел бараанларының шынары кескүзү-биле бедээн. Оларның иштинден 560 ажыг бараанларга бедик шынарлыг аттестация марказын тывыскан.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанларын будуреринн көвүдедиринге, оларның ассортиментизин калбартырына чөгүүр салдарны областың садыг эргелели болгаш бараанларны мөөнү-биле сайгарар базаалар чедирген. Оларның инициативазын өзугаар СЭКП обкому болгаш облкүүском чогуур доктаалды хүлээп алган болгаш хереглел бараанларын будурер талазы-биле тодаргай даалгаларны будурулге черлеринге берген. Будурер кылдыр планнаттынган бараанларның дээжизин делгеп көргүзерин Новосибирскиде доктаамал организастап турар.

Ынчалзажок хереглелди долу хандырарынга чедир амдаа ырак. Чижээ, моон мурнунда четчир турган будуун үүлдерни областың хоорайдарының чурттакчылары болганчок-да тыпдайн баар. Ырак хоорайларда магазиннерге кижи бүрүзү чедип шыдавас-ла болгай. Туфль азы савыяз тон садын алыр дээш ырак чёрде садыга баары — аңгы айтырыг. А үүрмек үүлдерни садып алыр дээш хей магазиннер кезиири — садып алыкчыларга дыка таарымча чок болуп турар.

Эт-херекседдер, демир орунар, сава аймаа, ыыштан будурген бөдүүн кылыглар областың садыг четкизиниде эвээш болуп турар. Ынчаарга баалыңныг демир саваларны, демир орунларны, ыыш доснаарларны будурери кызырылган. Чаш уруглардың коласкадарын будуреринн шуут соксаткан. Божулга бажынары области хагдынган ышкаш сагындырар.

Бичии уруглларга хереклиг барааннар дугайын айтыры база эргежок чугула. Оларга хереклиг ойнаарактар Новосибирск области ыракта чедишпейн турар. Бичии уруглларның дириг болгаш байлактыг үндезини болуп, аңгы демиселиниң, амгы үе-чадада бистиң партиявыстың стратегиязының болгаш тактиказының эң чугула айтырыгларынга чогуур тайылбырны берип турар деп, «Унзере цайт» солунга ГКП-ниң Баштаар черииниң Президиумунуң кежигүнү В. Гернс бижээн. Партияның ажыл-чорудулгазын, оон маадырлыг оруун, ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш демиселдиң байлак дуржулгазын, пролетаржы интернационализмге шынчы чорукту дыңнажыларга билдингир болгаш бүзүрелдиг ыылдыр тайылбырлаары — партия

Владимир ФИРСОВ.

АЖЫП ЧЫДАР ХҮН

Ажып чыдар хүнүм,
Арай бичии доктаам.
Хөрээмниң иштинге
Хөрлээ болуп чорам.
Чергелештир бижээн
Чечен шүлүүм болам,
Сагыш-сеткил аартыр
Сырынналым болам.
Уруг чаштан баскан
Уттундурган оруум
Дүвүредип келир
Дүлгээзиним болам.
Ажып чыдар хүнүм.
Авыралдыг хүнүм.
Көлээ суурну чылдыр
Хөглүг час бооп көрем...
Ынакшылдын хүнү,
Ындын өөртүр хүнүм.
Адар данны атсыр
Амыр хөглеп хонаал.
Ажып чыдар хүнүм,
Амыранчыг хүнүм.
Сагыжымга кирдин,
Чаным орта турам.
Сылдыстыг дөргүнче
Чымыш кылган хүнүм
Адар данче углай
Ажыт кирип бар чор.
Очулдурган М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Ч А А ЭКСПОНАТТАР

Тыванын Алдын-маадыр аттыг чурт шинчилел музейиниң 50 чыл болганынга таварыштыр оон залдарында немешкен чаа экспонаттарны чыылган чон сонуургал-биле көрүп турар.

Сес дугаар залда орус, тыва дылдарда «Тыванын музейи 50 хардаан» деп эгеннин алаанда тыва музейнин тургустунун эгелээнийден бээр бөгүнге чедир ажылдап келгеня кадрларның ажыл-амыдыралын көргүскен фото-чуруктарны делгээн.

Өске бир булунда күрүне шаналының лауреады, чогаалчы С. К. Токанын музейнин залчылар дептеринге дөмдеглел бижип орарын фото-чурукка тыртырганы көрүкчүлернин кичээнгейин хаара тудар. Залдын дөрүнде ханазында азып каан В. И. Ленининиң портрет-чуруун кожа-хелбээ Красноярск крайдан музейнин 50 харлаанынга суй-белекке берген. Ында москвачыларның музейге сениээни янзы-бүрү өнүгдаштардан кылган эдилелдерни делгээни база көрүштүг.

Чаа солун экспонаттарга хамаарыштыр көрүкчүлернин бирээзи москвачы Ю. Волченко дөмдеглел дептеринге мындыг одуругларны арттырын каан: «Тыванын эрте бурунгу төөгүзүүдүн бөгүнге чедир амыдыралын таныштырган экспонаттарны көргеш, каш-ла минута иштинде кайгамчык таалалды ап, оон чонунук чанчылын, культуразын, каас чараш бойдузун ханы билип алдым».

Р. ТОЛЗАТМАА.

ХОМУДАЛ

Кургап калган шивижигеш
Кудумчуда бок бооп туру.
Кандыг кижи кээргел чокка
Кадыр «ажааш», октапканыл?

Суур каастаар шаа четпейн,
Чуду болу бергени ол-дур.
Аргазынга, эзиминге
Анаа-ла өзүп турары кай!

Саргарарты катпаалакта,
Чараш өкүн салбаалакта
Чаа чылда чаштар өну
Чалап алгаш, шимээри кай!

Ажаап алыр нүзел чокта
Аңаа хей-ле дегбээн болза,
Тайгазынга хостуг шөлээн
Таваар өзе бээр ийин!

Ч. ЧАП.

ШКОЛА — ООҢ БИРГИ БАЖЫҢЫ

Эртен ол чурт-шинчилел бөлгүмүнүн кежигүннери ооллар, уруглар-биле кичээлдээр, дүүш соонда педсоветке киржир, кежээ Кремльге Депутаттар төлөөлекчилериниң чөвүлелиниң хуралыңга олуржур. Оон кадында чаа квартира айтырып турар бир өг-бүлеге баар. Хирези, шупту ол ышкаш. Ынчангаш бөгүн ол өлөөн хостуг, ону дүүш үеинде тып ап болур...

Москванын 569 дугаар школазының география башкызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Улус чыдыышкын талазы-биле доктаамал комиссиязының секретары Зоя Киселева мээн-биле ужуражыышкын шагын ынчаар тодаратты.

...Бо кижиден эге баштай чүү билдинерил дээрге—амыдыралга оон кайгамчыктыг хандыкшаалы, улуг, биче ажыл-херектерге долу бердингени.

Бистин олурарывыс география кабинеди класстан театрга артык дөмейлежир. Көрүкчүлери чоруй барган, а класталгазы арткан театрга дөмей. Шупту- ханаларны дургаар шилдиг нигриналарда янзы-бүрү куштар, аннарлыг тайганы, тундраны, ховуну дүрзүлээн макеттер. Стеллажтарда— дириг амыганнарның чучелолары, коралдарның, минералдарның коллекциялары. Башкы бодунун столунда эптээн башкарылганын кнопказын базыптарга, көргүзүг эгелээр: сонгаларны кара көжегелер чоорту дуглаптар, экран бадып кээр, шкафтарның эжиктери боттары ажыттына бээр, оортан хереглеттинер аайы-биле кино көргүзер херектел азы диапроектор үнүп кээр, делегейнин кандыг-даа районнарының карталары делгеттинин азы чаттылып кээр.

— Бо бүгүнү мээн ооллар, уругларым чогаатканы—деп, башкы сеткил хаңып тайылбырлай-дыр. — Онза нарын чүүлдерни мээн инженер ашаам дузалажып тургускан. Шупту хостуг үеэин школага эрттирер кижи.

Оон база билдиниң келзе, оларның уруу Ира база хүнхүнү-биле школадан ыравас болду. «Ынчаарга школа ийиги бажыңы ышкажыл?»—деп айтырдым. — «Чок—дээш, Зоя Владимировна эгиннерин кыскаш, бирги бажыңы...»—диди.

Оон соонда билгеним болза, бодунун ол «бирги бажыңынга» Ира чээрби беш чыл эрттирген болду. Биологияны-даа, ботаниканы-даа, зоологияны-даа, анатомияны-даа башкылаан. Чурулга биле черчение башкылаар эргези база бар. Дээди билиглиг башкы школага шупту эртемнерни башкылап билир ужурлуг деп оон санап турары ындыг. Ам оон эрттирип турары экономиктиг болгаш физиктиг география кичээлдериниге чүгле Москванын эвес, а харын өске хоорайларның башкылары чыглып кээн, чамдыкта даштыкыдан аалчылар база олуржуп турар. Шупту «кайгамчык», «суттундурбас-тыр» деп магадан чугаалажып турар. Чүгле хомуданчыг чүве—дуржулганын амга чедир түннеттинмээнинде.

— Чүгле география башкылап турар мен деп бодавас мен—деп, Киселева чугаалаар. —Мен уругларны амыдыралга, күш-ажылга өөредип турар мен. Эртен оттун келгеш, диш щетказын алгаш, кранны ажыдыптарынга, улустун ажылагыйы кестүп келгени ол. Эртенги чемни чигеш, костюмунну кеткеш, лифт-биле балып келириңге— бо бүгүнүп артында чүс-чүс кижинин ажылы бар деп бичии уруглларга катап-катап чугаалап турар мен. Үстүү класстарның өөреникчилери-биле бир янзы чугаалажып турарым билдингир болбайн аан, ынчалза-даа утказы демги-ле ооллар. Кижинин хемчээли күш-ажылында деп, уругларга бүзүрелип чугаалаарын оралдажып турар мен.

1978 чылда ону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутатының кандидадынга депшидип үндүрерге, ол: «Мени бе? Кандыг онза хавыяа дээш? Шыдаар ирги мен бе?» деп шаг кылдыр аайын тыпшайн турган.

Бо дугайты чигзиниг чүгле оон бодунга турган боор. Өске улус шупту—ону хей чылдарда билир-даа; оон-биле чоокта чаа танышкан кижилер-даа—чангыс үн-биле: Чугаажок шыдаар —деп санап турган.

А география башкызы Зоя Владимировна Киселеваны Москванын Красногвардейск районунда билир кижилер кайы көвей. Заводтарга, фабрикаларга, эртем институттарынга улус ону үргүлчү хей-хей бөлүк школачыларның могаг чок экскурсоводу кылдыр көрүп турган, дээди өөредилге черлериниге болгаш техникумнарга ол бодунун доостурган өөреникчилери-биле ужуражып чедип кээр, тус чернин эрге-чагырга органнарынга «бирги бажыңынга» кандыг-бир дуза айтырып бо-ла келген турар.

— Депутат апаргаш, баштай сүрээдээшкинден харындаа аарый берген мен—деп, ол хүлүмзүрүп сактып чугаалаар. — Оон соонда сонгукчулар-биле ужуражыышкынар... оларның мурнунга чугаалаарым... Эптеримниң деткимчези. Чоорту бодумга бүзүрей берген мен. Бирги сессияга 12 кижи-биле кады Улустар аразында харылзаалар талазы-биле Парламент болуунун бюрозунга сонгуткан болдум, оон соонда Депутаттар болуктериниң удуртукчуларының төвулелинде киргенимни чарлады. Бо бүгү онза харыысалганы онаштырган.

Зоя Владимировна айда бир катап сонгукчулар хүлээп ап, оларның айтырыгларын шиитпирлээриңге дузалажып турар. Улус янзы-бүрү айтырыглар тургузуп келир. Бир кижиниң пенсиязын бедидер херек, өске бир кижи чурум чок өглүн канчаар кижизидерни сүмележип келир... Ам дээрезинде бажың дугайында дилеглер эне хей. Ынчалза-даа хууда билдириишкиннерни хей-ниити уткалыг билдириишкиннер улам хөй-биле солуп турар—улус боттарының кудумчуларын ногланчыдар, чырыдар, уруглар шөлдерни чаагайжыдар дугайында дилеп, херимнер, кварталдар иштинге чурумну бедидер дугайында, цинтинин транспортун эки-жидер дугайында сагышсыраш турар апарганын депутат өөрүшкү-биле демдеглеп турар.

Бир чыл бурунгаар Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Улус чыдыышкын талазы-биле докталмал комиссиязының хуралыңга индирже таныва-зым хөрээжен кижи үнүп келгеш, Москванын узаттырган хүнерлиг школаларында байдал дугайында аажок сеткил хайныышкыныг илеткээнин сактып тур мен. Ынчан ол айтырыг ук комиссияның чугаалажыр темазы турган. Демги хөрээжен кижи ажыл-херекти ылап билип, бүзүрелдиг чугаалавышаан, тодаргай, боттуг саналдарны киргиргээн. Ону улус аажок сонуургап дыннап, чамдык кижилер блокноттарынга демдеглеп кылып олургулаар болду.

— Ажыы-биле чугаалаарга, ынчан будулгаазынныг чүве адиптер болдум бе дээш, аажок көргүп турган мен: ол болза Дээди Советке мээн бир дугаар чугаам турган чүве — деп, Киселева чугаалап олур. —Илеткелимге материалды каш ай дургаар белеткеп, ону эки билир турган-даа болдумза, сүрээденчиг болган. Шынап-ла, бүзүрелдиг кылдыр кестүп турган кижи боор мен бе?...

Валерия ПРУТ,
ПМА-ның корреспондентизи.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

ЧАА СПОРТЧУЛАРНЫ ДИЛЕП ТЫВАР

ДОНЕЦК. (СЭТА-ның корр Ю. Юрис). Совет Эвилелиниң чиик атлетика чемпионады Россия Федерациязының спортчуларының команда аайы-биле тиилелгези-биле доозулган. Ийити черни Украинаның, а үшкүзүн—Ленинградтың командалары эзлээннер.

Бирги чер дээш болган маргылдаанын соолгу хүнүндеВорошиловград чурттуг Татьяна Скачко узунун 6 метр 97 сантиметр халаазы, тиилелгени чедип алган. Москвачы Фаина Мельникти диска октаарынга көргүзүү 69 метр 60 сантиметр болган.

— Москва Олимпиадазының соонда чемпионат эрттиргениде ужур-ла бар—деп, ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол тренери Николай Политико СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Чаа Олимпий оюнларына утку-штур бистин чиик атлеттеривистин курлайырын көөр сорулганы салганывыс ол.

Соолгу дерт чылдарда, Олимпиада-80-ниң мурнуу чарыында, ССРЭ-ниң шилиндек командазының 80 хире хуузу чаартынган. Ынчангаш ол хире хуусаа салым-чаякиг спортчуну өстүрүп белеткээриңге четчир деп чүвеге бүзүрээн бис. Олимпий чемпионнары Виктор Маркин, Татьяна Колпакова, Дайнис Кула оларның аттары чоокта чаа-ла шоолуг билдинмес турган болза, ам делегейге суралыг апарган.

—Келир үеже ынчаар көрүп турар бис деп, Н. Политико уламчылаан.— Донецкиге эрткен маргылдаа көрүштүг боолганы оорунчуг. Аңаа иштизиниг-биле 900 хире атлеттер киришкен. Киев чурттуг Александр Черняев—узун ыяш дузазы-биле бедиин халыырыңга, ленинградтың Николай Юпманов — спринтиге Лос-Анджелеске болур Олимпиадага киржир деп бүзүрелдиг бис. Ынчангаш бистин тренерлеривистин мурнунда сорулгалар — чаа-чаа талантыларны дилеп тывары болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40— Эртенги сула шимчээшкин. 11.00— «Силерге, ада-нелер». 11.30— Улустун хөгжүм херекседелериниң үделгеен-биле концерт. 12.00— «Эки бараанларны хөйнү». 12.30—Делегейнин хоккейге эш хуу ужуражылгазы. ЧССР-ниң шилиндек командазы— ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Прагадан дамчыдылга. 14.15— «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң Чурулга академиязының корреспондент-кежигүну О. Филатчев. 14.45— «Типлекчилер». Фронтучу өөцүктер клуву. 3-кү гвардейжи танк дивизиязының хоочунларының ужуражылгазы. 16.00— «Спортлотонун» 37-ги тиражы. 16.15—«Бистин адрезивис—Совет Эвилели». «Запорожьеде дамчыдылга. 16.45— Бөгүн делегейде. 17.00— ТТ-ниң өөрүнынга бир дугаар». «Утка суур». Уран-чечен фильм. 18.25— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтун беседазы. 18.55— «Совет уран чүүлүн күүседикчи мастерлери». ССРЭ-ниң улустун артизи Л. Коган ойнаар. 19.35— «Правда» солунунун политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтун делегей байдалының дугайында беседазы. 20.20 —«Билдингир-даа бол, элдептиг». Профессор С. П. Капица эрттирер. 21.25— «Бир стакан суг». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. О. Э. Скрибтин шинзин бүзүтаар. 22.30— «Ye». Иформастыг программа. 23.05 —00.10— «Бир стакан суг». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

агаар

Республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хезек чаъстаар. Сонгу-барыын чүк утланыышкынныг хат 9—14 метр недир күштелир. Агаарның температураазы 12—17 градус, чамдык районнарга 0-5 градус чылыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, хүндүс чагбас. Сонгу-барыын чүк утланыышкынныг хаттың секундада дургени 9—14 метр чедер. Агаар хүнде 12—14, дүне 3—5 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харылзаалыны мананар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бир кайгамчыктыг чаш назынче» 9.30, 11.00, «Биледи чок пассажир» 13.50, 15.20, «Куш чок дүне» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээн төлүм оорлаваңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

„Саян" чалап тур

«Саян» универмаг садып алыкчыларга Ленинградка будурген 44-тен 52 чедир хемчээлдиг костюмнерни, Кызылдың даараныла фабрикаынга ор улуска даараан 44-тен 54 чедир хемчээлдиг даштыкы, 46-дан 50 чедир хемчээлдиг иштики хөйленнерни, 48-ден 58 чедир хемчээлдердиг иштики хөйленнерни, хөрээженнерге былгаар барбаларны, орукка ап соруур чемоданнарны сүмелеп тур.

Садып алыкчыларны «Саян» универмаг чалап тур!

Сонуургактарга

ЧАҢГЫС-ДУГУЙЛАР

Амгы үениң кижизинге транспорт аймаа өлбек. Эрткен үеде ат, шары мунун чораан кижилер ам дүрген чоруктуг машиналарга, самолёттарга олурупкаш, муң-муң километрни каш шак дургузунда эртип турар. Ынчалза-даа мотор күжү-биле ажылдаар техниканы чаартып, сайырады-ры-биле чергелештир чадаг-тергени база эде кылып турар.

Бо чуруктарда чадаг-тергелериниң «төрели» болур чаңгыс-дугуйлар-дыр.

Бир америк чогаадыкчының кылган бо чаңгыс-дугуйунда руль-даа, педаль-даа, кабина-даа чок. Ынчалза-даа ол моторлуг болганындан, автомашина-биле-даа «чижиш» болур. Ындыг чаңгыс-дугуйну «Франклин» дээр америк компания чоокта чаа бүдүрүп эгелээн.

* * *

1976 чылда баш бурунгаар сагындырыг чокка хенертен бир чаңгыс-дугуй кестүп келген. Ону Ленинградта инженер Э. Мельников үш дугуйлуг уруглар чадаг-тергезиниң, эрги мопедтиң, мотоциклдиң кектериниден чыып алган. А дугуйнун бодун дюралюминий демирден кылган. Харгада, андарган тараа шолунгедаа шакта 20 километр дурген чоруп шыдаар ол чаңгыс-дугуй бичии моторлуг.

* * *

Уруп каан сыцый хевирлиг шар база-ла чаңгыс дугуйлуг чадаг-терге болуп болур дээрзин Москва чурттуг В. Попов бадыткаан. Өттүр кестүп турар ындыг шарның иштинге ийи кижи олурар. Ону педаль-биле-даа, мотор-биле-даа шимчедир. Оон шимчедир кеазин кабина (шэр) боду болур. Ол хире улуг дугуйнун (шарның) хөрөңче базылышкыны кончуг бичии—0,02 кг/см—болганындан бо шароцикл каяа-даа: харга, малгашка, суга чоруп шыдаар.

Эн баштайгы чаңгыс-дугуйларның бирээзи.

ОҢГУЛУК

Тоолчургу чугаа

Анчы кижинин оглу болгаш, кырганнар чугаазын кончуг дыннакгаар мен. Кара-Хөл суурнун клувунга чеде бээримге, шоочалыг болган. Эвзиргей бажын чаныңга чеже турар боор, Алаштын кыдыныдыва базын кагдым. Ажып чыдар хүннүн херелиге чүс-чүс ак хөйлар Алаштын шанкын чалгыгларында салдан чораанзыг болду. Карам шоозу хиреліг болгаш, алдапкан болдум: кайын хөйлар боор ийик, шарылар дег, кара-кара даштарга үскеп чалгыглар ак-ак көвүктерни чаяп турар болду. Бир-ле кижи Алашты куду, көк-көк көшкелери сугже саарлып чыдар одуруг баарындан хемелеп кел чор. Сай кыдыныңа үнүп келзе-ле, хемени долгур долгак сигеннер бөаалап каан болду.

Кыргаанын кастыктарындан дер сыстын турарын көргеш, дузаргай бердим. Долгак сигеннерни бажыныныг чаныңа чедир чүктеп алжыштым. «Бурундуктап» каан хеменин чаныңа чугаалажып ор бис. Кончуг-даа чугаакгыр кырган. Бурун өгбелериниң чаныр сагып, ол акыйның адын дорт адаваайн, Балдыжык деп ойзуп көрейн.

— Силер черле бо хемнин кыдыныңа чурттан чораан силер бе?—дидим. Балдыжык менче чиктин сүргей көре каапкаш, чүгүрүүнде кирген хүннүн уундува эргиле хөндү.

— Мен Кара-Хөл чоогунга чурттан чораан мен,—дитеп, дыка кайгамчык чугааларны төөгүй берди. Мен ол кыргаанын чүгле бир тоолчургу чугаазын сагыжымда арттырып алган мен. Күчүүргек амытан күжү кошкак дамытаңа күжүн дөгээн дугайында тоол чүве.

«Кара-Хөлдүн кыдынына ан кээрге, ыяп-ла алгырып медээлептер өнгулук деп куш бар, улуу таптыг-ла дуруза хире. Ынчан бичии мен. Чайгы эртен инек сагган кадайлар алгыржы бердилер:

— Луу ол, көрем. Хөлдүн кыдынында ак чүве далбаңайнын тур—диштилер.

Бараанган көрдүм. Суг кырынга бирде ак чүве, бирде каразымалар чүве көстү хөнүп туру. Ийи чулукту сал кылдыр кожун алгаш, хөлдүн ортузунче эжиндирип кирдим. Кедергей улуг бел тын тевичээн тур, бирде сугдан окталдыр шурап, бирде суг иштиндиве кипр шымнын турар болду. Бел бир үне шурап келзе-ле, оң талакы таныандан өнгулуктун бир чалгыны үнүп келген болду. Хирезин бодаарга, хөл кырынга чемни дилеп, чавызадыр ужуп чораан өнгулукту аштаңгы бел чаңгыс шурааш, сыыра каапкан хевирлиг. «Чазый хырын-эзин өлүрер» дижир. Сыырткан өнгулук мөгүдеп дырбаннаарга, бедиин өгү дуглалгаш, бергедей берген. Бел мырынай харыысыраш, суг кырынга салдай берди. Таныанда ызыртынган ак чалгын эстеннедир хадыырга, чүгле карактары аларацнаар болду. Кээргей бергеш, моорап калган белди сал кырынче үндүр ыырттып алдым. Амыр чүве кайда боор, бажыланып чыткан бел хеп-хенертен тыылан үнгеш, мени олурган черимден чая шаапты. Сугдува мойт дидим. Дүш бооп салдын ужундан тут-тунупкан мен. Эшкиниш кайда боор, шагда-ла хадый берген. Арай боорунда эрик кырынга үнүп келген мен. Мени бир өлүмден дыт чудук алган чүве ийин.

Беш хире хонганда кедергей улуг белди хөл чалгыы черде үндүр челбипкен болган. Араатан куштар ол белдин эъдин көндап каапкан. Эзгилери хой эзгилери дег болгулаан. Бажы дээрге хунан буга бажы дег болган. Өнгулуктун ак-ак дүктерин Кара-Хөлдүн кырындыва салгын тарадыр чажыпкан.

Үнушке-даа, дириг амытанга-даа күш дөгеп болбас деп бодаар мен. Ажырымчы чоруктун хайына кагыскаш, күчүтен бел аная хөлүнде хөл кырынга чавызадыр ужуп чораан өнгулукту диригге сыырыпкаш, боду-даа өлген, анчыларның медээзизи ол куш-даа өлген.

Бир чамдык карбан хөлдер тооруктаарда, пөштүн будуун сыгар чүве-дир. Оон соонда ол пөштен тоорук үнместей бээр: кижи күжүн пөк кайын шыдаар. Хөөкүй пөштүн будуктарын дөңгүрээртир кыргыыр кижилер медээчи куш өнгулукту сыырыпкан чазый белге база дөмей деп бодаар мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

МАРГЫЛДАА

Поездиге чоруп олурган пассажирлер аразынга маргылдаа эгелеп-тир эвеспе. Олар бистин чуртувуста эң-не бедик чер кайдал дээрзин маргыжа бергеннер.

— Эң-не бедик даг Тыванын барыын чүгүнде Мөнгүлек болбазыкпе. Кызылда кончуг улуг бажынны—туристерниң айлчылар бажынын безин оон ады-биле адаан болгай—деп, кадарчы Хертек бүзүреткен.

— Ол чүү дээрин ол, эң бедик даг Алтай болдур ийин—деп, Даг-Алтайдан келген Кюгей үзе кирген.

— Кавказ! Кавказ, эргимнерим! Эльбурс база Казбек!—деп, Кавказтан келген кара салдыг ер далаштыг чугаалаан.

— А Памир? Тянь-Шань? Коммунизм аттыг бедикти ут-тупкаш бе? Ол-ла болгай, дээрде шаштыккан бедик!—дивишаан, Ортаа Азиядан келген Махмуд хөрээн хозадыр чөдүргүлээн.

Улус ынчан ыыт чок барган.

Москвада Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинден чоруп олурган Седип ирей чоргаарланып немээн:

— Мен бодаарымга, чер кырында эң-не бедик чер Москва ышкаш-тыр, ооллар-ым. Кызыл Шөл аан. Оон шупту чүве көстүп, дыналын турар орап-дыр. Харын-даа оортан кижилер ырак сылдыстарны безиң хол-биле тудуп турар ышкажыл... Ылап-ла Москва бедик-дир!

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ЭПТИГ, АЖЫКТЫГ

Ногаа болгаш кат-чимис аймаан ур үеде чаа хевээр шыгжап болур камераны швейцар фирмаларның бирээзи кылып үндүрген. Ону даштындан көөрге, бажыңга ажыглаар соодукчу хевирлиг, ынчалзажок аңаа агаарның 90 хүү өл-шыгын (80—60 хуунун орнунга) тудуп болур. Оон ачызында виноград, грушалар, апельсиннер дээш хей-хей ногаалар чаа амдан-хевирин чидирбес, кургавас, ынчангаш оларны элээн каш айлар дургизунда, а картофельди база яблоктарны чартык чыл чедир хуусаада шыгжап болур.

АМ ЧИТПЕС-ДАА СЕН

Орукка ооал-ондак болганда, дуза дилээн медээни ол черде радио-биле дамчыдыптар хереклели барын-герман специалистер ажылдап кылган.

Ол хереклели автомобильдиң приборлар быжыглаан демиринде эптеп кылган болгаш кнопка базып ажылдадыр. Радиопеленгатор станциялары медээни алган дораан дуза чедирериниң төп станциязынче дамчыдып бээр.

(«Неделя» солундан).

Редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариэттиң 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, пропаганда киллдизинин 2-31-75, культура киллдизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллдизинин 2-21-47, үлетпүр киллдизиниң 2-31-75, чагаа киллдизинин 2-41-27 информация киллдизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2473.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 7)

ТС—01604.